

מצב זכויות האדם בשטחים

סיכום לשנת 2011

ב'צ'לם
B'TSELEM
بتسيلم

בצלם מבקש להודות למאות תורמיו מישראל ומחור"ל ובמיוחד לגופים הבאים, אשר נדיבותם מאפשרת את פעילותו של הארגון:

Arca Foundation; Catholic Relief Services (CRS); Christian Aid (UK) / Development Cooperation Ireland;
Consulat Général de France à Jérusalem; DanChurchAid; Diakonia; Evangelischer Entwicklungsdienst (EED); European
Commission; Fondation Pro Victimis; Georg Waechter Memorial Foundation; ICCO & Kerk in Actie; Iris O'Brien Foundation;
Foundation Open Society Institute (FOSI); Moriah Fund; Naomi and Nehemia Cohen Foundation; NGO Development Center (NDC);
NIF-Ford Israel Fund; Rita Poretsky Foundation; Royal Norwegian Embassy; Samuel Sebba Charitable Trust;
Sigrid Rausing Trust; Stichting Niks voor niks; Swiss Development Cooperation; Tauber Family Foundation; Trócaire;
UK Foreign and Commonwealth Office; UNDP- Rule of Law & Access to Justice; War Child-Holland

תמונת השער: הכפר אום אל-חיייר בדרום הר חברון על רקע ההתנחלות כרמל. צילום: קרן מנור, activestills.org, 10.3.11
עיצוב: לוטה עיצובים

* מהדורה מעודכנת

ISSN 0792-4003

תוכן העניינים

4	פתח דבר
6	המחיר בנפש : הרג אזרחים פלסטינים וישראלים
14	לא עשבים שוטים : אלימות כוחות הביטחון
20	הליך לא הוגן : מעצר ומאסר של פלסטינים
26	רצועת עזה : הרס כלכלי וניתוק מהגדה המערבית
34	של מי האדמה הזאת ? ההתנחלויות בגדה ובמזרח ירושלים
40	העלמת עין : אי מילוי חובת ההגנה על פלסטינים מפני אלימות מתנחלים
46	סיפוח במסווה של ביטחון : גדר הפרדה
50	מחאה אסורה : פגיעה בזכות להפגין
54	חנק מכוון : הגבלות על בנייה פלסטינית והריסת בתים
58	הקלות קלות : הגבלות על תנועת פלסטינים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים
62	מפה של הגדה המערבית

< ירי גז מרמיע על מפגינים בבילעין. צילום: אייל הראובני, בצלם, 7.1.11

פתח דבר

להגנה עליהן, מערכת כבישים שנשללה כדי לשרתן, וגדר ההפרדה הממוקמת בתוואי שנועד להנציח את ההתנחלויות ולהרחיבן. נוסף על כך, פלסטינים בשטחים סובלים מתופעה מתמשכת של מעשי אלימות מצד מתנחלים קיצונים. אלה עולים מדי פעם לכותרות, אך הטיפול שהם מקבלים מהרשויות הישראליות ממשיך להיות סלחני, מקל ומפלה. גם ישראלים החיים בגדה המערבית חשופים לאלימות; במהלך השנה נדקרו ונורו למוות בידי פלסטינים חמישה מבני משפחת פוגל בביתם שבהתנחלות איתמר, ואב ובנו נהרגו בתאונה שהתרחשה בעקבות ידוי אבנים בידי פלסטינים על מכוניתם.

ברצועת עזה חיים כמיליון וחצי פלסטינים הסובלים מהגבלות קשות על חופש התנועה שלהם ועל יכולתם להתפרנס, לשקם את ההריסות ולחזור לחיי שגרה. אף שכיום פלסטינים יכולים לצאת מהרצועה דרך מצרים, עדיין אין הם יכולים לנסוע לגדה המערבית. הניתוק מהגדה פוגע קשות בקשרי משפחה ובאפשרויות לפיתוח כלכלי ולרכישת השכלה. ישראל שולטת באורח מלא בתנועת סחורות, ומגבילה באופן משמעותי את האפשרות לייבא אל רצועת עזה חומרי גלם לבנייה, לתעשייה ולחקלאות. בד בבד, היקף הייצוא שישראל מאפשרת מעזה

הדו"ח שלפניכם סוקר מגוון רחב של סוגיות הנוגעות לפגיעה בזכויות האדם בגדה המערבית וברצועת עזה מצד הרשויות הישראליות במהלך שנת 2011. במסגרת העבודה השוטפת של בצלם אנו מתמקדים בסוגיות שונות בתחום זכויות האדם בשטחים, אוספים ממצאים לגביהן ובוחנו אותם, ומגבשים המלצות קונקרטיות. הדו"ח השנתי מאפשר לנו לסקור את מצב זכויות האדם כמכלול ולהציג בפניכם תמונה מלאה ככל האפשר.

התמונה קשה - לא בשל אירועים דרמטיים או הידרדרות קיצונית, אלא דווקא בגלל השגרה. שנת 2011 הייתה השנה ה-44 לכיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה בידי ישראל. נראה כי הכיבוש - שנועד להיות מצב זמני - הוא כיום מציאות מעוגנת היטב, ושום שינוי אינו מסתמן באופק.

בגדה המערבית נתונים כשניים וחצי מיליון פלסטינים תחת כיבוש ישראלי צבאי, בעוד שעל המתנחלים - החיים באותו שטח עצמו - חל החוק הישראלי. ההפרות העיקריות של זכויות האדם בגדה נובעות מעצם קיומן של ההתנחלויות ומהשלכותיהן הישירות והעקיפות - לרבות ניצול נרחב של משאבי קרקע ומים לצורכיהן, נוכחות גדולה של כוחות הביטחון

למרבה הצער, דווקא הגורמים העוסקים בבקרה ובפיקוח על הרשויות הפכו לאחרונה מטרה להתקפות הולכות וגוברות. ממשלת ישראל שותפה ליוזמה של שורה ארוכה של צעדים נגד מוסדות דמוקרטיים ונגד גורמים המבקרים את מדיניותה. חלק מן ההצעות כוונו ישירות כלפי ארגונים לזכויות אדם, ובהם בצלם, ונגד מקורות המימון של ארגונים אלה.

התקפות אלה מבהירות ביתר שאת עד כמה עבודתנו נחוצה. אני גאה להיות חלק מבצלם, הפועל מתוך החברה הישראלית וכחלק בלתי נפרד ממנה, תוך התמודדות עם אתגרים רבים, למען ההגנה על זכויות האדם ולחיזוק יסודותיה הדמוקרטיים של החברה. אני גאה גם בהשתייכותנו לקהילה של ארגונים ושל יחידים החולקים עמנו את החזון של עתיד שבו נחיה כולנו, ישראלים ופלסטינים, בכבוד ובביטחון. אני בטוחה כי אם נשלב אמונה וכוחות נוכל להגשים חזון זה.

גיטיקה מונטל, מנכ"ל

הוא מזערי. עקב זאת, רוב תושבי הרצועה תלויים עדיין בסיוע הומניטארי ואינם יכולים להתפרנס בכוחות עצמם כפי שעשו בעבר. זכויות האדם הן ערך אוניברסאלי; לכל אדם - פלסטיני וישראלי כאחד - זכויות שוות, וכל רשות מחויבת לשמור עליהן ולכבדן. כארגון ישראלי, עיקר פעולתו של בצלם מוקדש למאבק נגד הפרת זכויות האדם בידי הרשויות הישראליות. בצד הפלסטיני פועלים ארגונים אמיצים ומקצועיים המטפלים בהפרות זכויות אדם הנגרמות על ידי הרשות הפלסטינית בגדה ועל ידי חמאס ברצועה.

הפרות זכויות האדם הן תוצאה בלתי נמנעת של הכיבוש הצבאי, והתמשכותו רק מנציחה אותן ומקבעת את קיומן. אנו בבצלם נמשיך לפעול כדי לצמצמן ככל האפשר, אולם ברור שכל עוד נמשך הכיבוש לא יוכלו הפלסטינים לממש את זכויותיהם במלואן.

נפגעת נוספת מהכיבוש היא הדמוקרטיה הישראלית. ישראל חולשת על חייהם של מיליוני בני אדם שאינם שותפים למערכת המכתיבה את גורלם. מצב זה מסוכן עבור כל דמוקרטיה, ובמקרה של ישראל - המחזיקה בשטחים תחת כיבוש מתמשך - קיים צורך חיוני בגורמים עצמאיים שיוכלו לבקר בחופשיות את התנהלות הממשלה והצבא בשטחים, ולדרוש מהם דין וחשבון על מעשיהם.

המחיר בנפש: הרג אזרחים פלסטינים וישראלים

בגדה המערבית לא מתקיים מצב קבוע של לחימה ולכן בצלם אינו מתייחס לשאלת השתתפותם בלחימה של פלסטינים שנהרגו. מ-1.1.11 ועד 31.12.11 הרגו כוחות הביטחון עשרה פלסטינים בגדה המערבית: אחד נפגע במהלך חילופי אש עם חיילים, שניים נורו לאחר שככל הנראה ניסו לתקוף חיילים במחסום, ארבעה נורו במהלך פעולות מעצר, אחד נורה כשנהג במכוניתו, אחד נהרג מירי חיילים לאחר שפלסטינים יידו עליהם אבנים, ואחד נהרג לאחר שחייל ירה בראשו רימון גז מטווח קצר בזמן שיידה אבנים. כן נהרג קטין פלסטיני במהלך עימותים עם כוחות הבטחון ועם מאבטחי ההתנחלות בסילוואן. זהות הירורה אינה ידועה.

מדיניות החקירות במהלך האינתיפאדה השנייה

בתחילת האינתיפאדה השנייה הודיעה הפרקליטות הצבאית כי, בניגוד לעבר, לא תיפתח חקירת מצ"ח באופן אוטומטי במקרים שבהם חיילים הרגו אזרח פלסטיני. במקום זאת, נקבע כי היחידה שהייתה אחראית למותו של אזרח פלסטיני תערוך תחקיר מבצעי. ממצאי התחקיר יועברו לפרקליט הצבאי הראשי, ואלה - יחד עם מידע נוסף שיובא לידיעתו - ישמשו אותו בבואו להחליט אם לפתוח בחקירה פלילית של אותו מקרה.

אפריל 2011: מדיניות חקירות חדשה

באוקטובר 2003 הגישו בצלם והאגודה לזכויות האזרח בישראל עתירה לבג"ץ, בדרישה שהפרקליטות הצבאית תורה על חקירת מצ"ח בכל מקרה שבו חיילים הרגו פלסטיני שלא השתתף בלחימה. בין השאר טענו הארגונים כי יש לדחות את הטענה שלפיה המציאות בשטחים היא "סכסוך מזוין" - וכי חלק ניכר מפעולות הצבא בשטחים הן פעולות שיטור רגילות. זאת ועוד, המשפט הבינלאומי קובע כללים החלים גם בעת סכסוך מזוין, ומורים באילו נסיבות מותר לפתוח באש, באילו

פלסטינים שנהרגו בידי כוחות הביטחון הישראליים

מ-1.1.11 ועד 31.12.11 הרגו כוחות הביטחון הישראליים 115 פלסטינים, בהם 18 קטינים מתחת לגיל 18.

105 פלסטינים נהרגו ברצועת עזה:

37 מהם לא השתתפו בלחימה, 49 השתתפו בלחימה, 14 היו יעד להתנקשות ולגבי ארבעה אנשים נוספים לא ידוע לבצלם אם השתתפו בלחימה. נוסף על כך, נהרג שוטר פלסטיני בעת ששהה בבניין ששייך לחיל הים של החמאס.

19 מההרוגים נורו בסמוך לגדר המערכת, מתוכם 11 שלא השתתפו בלחימה. כמו כן, נהרגו באזור זה מירי כוחות הביטחון שני אזרחים מצרים שלא השתתפו בלחימה.

במסגרת מבצעי התנקשות שביצעה ישראל נהרגו 18 פלסטינים - 14 מתוכם היו יעד להתנקשות וארבעה היו עוברי אורח.

82 פלסטינים נהרגו בהפצצות מהאוויר (נתון זה כולל גם ארבעה פלסטינים שנהרגו בסמוך לגדר המערכת ואת כל הפלסטינים שנהרגו במסגרת מבצעי ההתנקשות). מתוכם, 20 פלסטינים לא השתתפו בלחימה.

פלסטינים שנהרגו ברצועת עזה

2010	2011	
18	37	לא השתתפו בלחימה
46	49	השתתפו בלחימה
0	1	שוטרים פלסטינים
2	14	היוו יעד להתנקשות
2	4	לא ידוע
68	105	סה"כ

< בית משפחת זעלאן שנפגע בהפצצה בעזה. בהפצצה נהרגו בהגת זעלאן ובנו רמדאן בן העשר. צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 9.12.11

אזרחים, גם בעתות לחימה. כפי שנאמר בהודעה, אם ישתנו הנסיבות תחזור הפרקליטות הצבאית למדיניות שנקטה במהלך האינתיפאדה השנייה, ולכן אין בהודעת הפרקליטות כדי להבטיח את קיום חובותיה החוקיות של ישראל.

בעיה נוספת טמונה בכוננת הפרקליטות הצבאית להמשיך ולהסתמך על ממצאי התחקיר המבצעי לצורך ההכרעה אם לפתוח בחקירה במקרים שבהם נהרגו אזרחים במהלך אירועי לחימה בגדה המערבית, ובכל המקרים שהתרחשו ברצועת עזה. התחקיר המבצעי אינו הכלי המתאים לבחינת הצורך בפתיחת חקירה פלילית. ראשית, התחקיר הוא סיכום של דברי החיילים המעורבים באירוע - אשר יאלצו לשאת באחריות אם ימצא שמי מהם פעל בניגוד לדין - וככזה, אמינותו פחותה. שנית, התחקיר נעשה על ידי אנשי צבא שלא הוכשרו לערוך חקירות. שלישית, התחקיר נועד להפיק לקחים לצורך שיפור העבודה המבצעית, ולא לבדוק את מידת האחריות הפלילית של החיילים המעורבים באירוע. כאמור, בשאר המקרים אמורה להיפתח חקירת מצ"ח בלי קשר לממצאי התחקיר המבצעי. ואולם על פי הודעות דובר צה"ל ופרסומים בתקשורת, ממשיך הצבא לערוך חקירות מבצעיים בכל מקרה שבו חיילים הרגו פלסטינים - זאת עוד לפני שחוקרי מצ"ח הספיקו להגיע למקום האירוע ולחקור את החיילים ועדים נוספים. סדר דברים זה עלול לסכל את החקירה, מאחר שבמסגרת התחקיר החיילים המעורבים מוסרים במשותף את גרסתם למה שהתרחש באירוע, ובכך מתאפשר תיאום גרסאות. יתרה מזאת, עורכי התחקיר מורשים לבצע פעולות חקירה נוספות - ובהן איסוף ראיות בשטח, בדיקת כלי הנשק ועוד - פעולות העלולות לשבש את חקירת מצ"ח. נוסף על כך, עם סיום התחקיר מתפרסמים ממצאיו, ואלה עלולים להשפיע על חוקרי מצ"ח.

חוסר אחריות: היעדר דין וחשבון על מקרי מוות

הפרקליטות הצבאית מעבירה לבצלם מידע חלקי בלבד על טיפולה במקרים פרטיים שהארגון העביר אליה, וגם מידע זה הועבר רק לאחר פניות חוזרות ונשנות.

נתונים חלקיים אלה מעידים על היעדר מתן דין וחשבון במקרים שבהם חיילים הרגו פלסטינים. מאז תחילת האינתיפאדה השנייה ועד אפריל 2011, אז שונתה מדיניות החקירה, פנה בצלם לפרקליטות הצבאית בדרישה לפתוח בחקירת מצ"ח בנוגע ל-304 מקרים שבהם חיילים הרגו פלסטינים. מתוך פניות אלה, הורתה הפרקליטות הצבאית על חקירה ב-73 מקרים בלבד. עד עתה, ככל הידוע לבצלם, תשע חקירות הובילו לכתבי אישום, ו-23 מהחקירות נסגרו בלא שננקטו צעדים כלשהם נגד החיילים. ב-27 תיקים נוספים הסתיימה חקירת מצ"ח והם ממתניים להכרעת הפרקליטות ו-14 תיקים עדיין בחקירה. באשר לשאר המקרים, נמסר לבצלם כי ב-168 מהם לא תיפתח חקירה, וב-44 תיקים עדיין לא החליטה הפרקליטות אם לפתוח בחקירה. בנוגע ל-14 תיקים נוספים, מסרה הפרקליטות לבצלם כי אלה לא אותרו, וחמישה תיקים אחרים הועברו לרשויות חקירה אחרות.

בנוסף, מאז שינוי המדיניות ועד סוף 2011, נפתחו חקירות מצ"ח בכל ארבעת המקרים שאירעו בגדה המערבית. ככל הידוע לבצלם, חקירות אלה עדיין מתנהלות.

כלי נשק מותר להשתמש ועוד. על פי כללים אלה, ייתכנו אמנם מצבים שבהם הריגתו של אדם שלא השתתף בלחימה לא יתישב להפרה של החוק. ואולם מחובתה של הפרקליטות הצבאית - האחראית לדאוג לכך שהצבא יפעל בהתאם לחוק - להורות על חקירות פליליות כדי לבחון אם הצבא התנהל בהתאם לכללים אלה.

באפריל 2011, בטרם ניתן פסק הדין בעתירה, הודיעה פרקליטות המדינה לבג"ץ כי בשל הרגיעה היחסית במצב הביטחוני בגדה המערבית הוחלט לשנות את מדיניות החקירות. לפי ההודעה "כל מקרה בו ייהרג אזרח מעתה ואילך, כתוצאה מפעולה של כוחות צה"ל באיו"ש יביא לפתיחה מיידית בחקירת מצ"ח (דוגמת אירועים של מוות אגב הפרות סדר ואירועי התפרעות במחסומים)". במקרים שבהם אזרח נהרג בפעילות "בעלת אופי לחימתי של ממש (לדוגמה, אירועים בהם התנהלו חילופי אש, מהם נפגע אזרח שלא היה מעורב בלחימה)", תמשיך הפרקליטות הצבאית במדיניות הקודמת. שינוי זה חל בגדה המערבית בלבד, בעוד שברצועת עזה נותרה על כנה המדיניות הקודמת. המדינה הדגישה בתשובתה כי לתפיסתה עדיין מתקיים סכסוך מזוין בגדה המערבית, ולכן "ככל שיחולו שינויים במציאות הביטחונית השוררת באיו"ש, תיתכן חזרה למדיניות החקירות הקודמת".

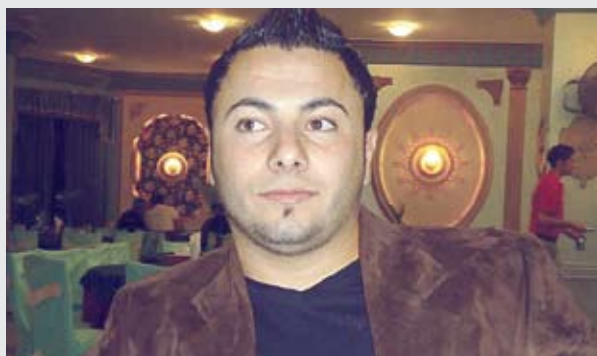
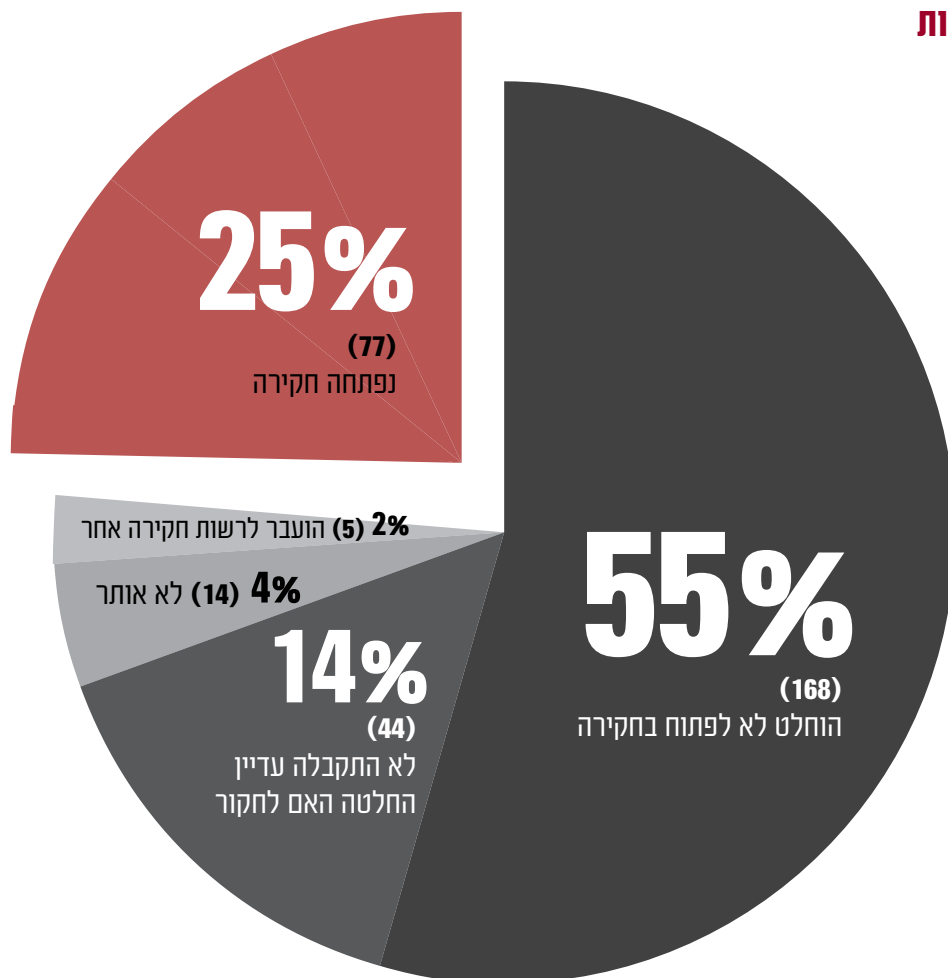
"כל מקרה בו ייהרג אזרח מעתה ואילך, כתוצאה מפעולה של כוחות צה"ל באיו"ש יביא לפתיחה מיידית בחקירת מצ"ח (דוגמת אירועים של מוות אגב הפרות סדר ואירועי התפרעות במחסומים)"

בעקבות הודעה זו דחה בית המשפט את העתירה. נשיאת בית המשפט העליון, השופטת דורית ביניש, קבעה כי נקודת המוצא לדיון בנושא חקירות מקרי מוות היא "מרכזיותה וחשיבותה של ההגנה על הזכות לחיים... גם בעת התרחשותה של התנגשות אלימה, חלים כללים המחייבים את הכוחות הלוחמים לכבד חיי אדם וככל הניתן לכבד את זכויותיהם הבסיסיות של האזרחים שאינם מעורבים בלחימה". השופטת ביניש הדגישה כי "לעצם החקירה השלכה על ההגנה על הזכות לחיים - החקירה מאפשרת בראש ובראשונה העמדה לדיון במקרים המתאימים, והטלת אחריות על החורגים מהדין. מעבר לכך, חקירה פלילית פועלת לשמירת הרכיב הצופה פני עתיד של החובה להגן על החיים, בכך שהיא מרתיעה פוגעים עתידיים, מונעת זילות היחס לזכות לחיים ותורמת לאווירה של קיום שלטון החוק".

ביקורת: המדיניות החדשה תלויה בדבר

בצלם מברך על השינוי במדיניות. ואולם המדיניות החדשה מבוססת על הנסיבות בשטח ועל הרגיעה היחסית בגדה, ולא על שינוי בתפיסה העקרונית בנוגע לחובה לחקור הרג של

חקירת מקרי מוות

< מועתסם עדוואן. התמונה באדיבות המשפחה

חיילים ירו למוות בשני צעירים במחנה הפליטים קלנדיה

ב-1.8.11, בסביבות השעה 1:30 בלילה, נכנסו חיילים למחנה הפליטים קלנדיה מכיוון צפון-מזרח למטרת "מבצע שגרתי למעצר מבוקשים", כלשון דובר צה"ל. מכיוון שהיה זה הערב הראשון של חודש הרמדאן, היו רבים מתושבי המחנה ערים, ועסקו בהכנות לקראת הארוחה שלפני תחילת הצום. במהלך הפעולה עצרו החיילים שלושה מתושבי המחנה, בהם שני קטינים. קבוצות של צעירים יידו אבנים לעבר החיילים, ואלה הגיבו בירי גז מדמיע ורימוני הלם.

על פי תחקיר שערך בצלם, לקראת השעה 3:00 לפנות בוקר החלו חלק מהחיילים לצאת מהמחנה. כמה מתושבי המחנה עמדו בפתח בתיהם, במרחק של כ-50 מטרים מהחיילים. קבוצת צעירים יידתה אבנים על החיילים והפעם הגיבו החיילים בירי חיוברי אינטנסיבי של גז מדמיע. שלושה צעירים שהיו ברחוב באותה שעה נפגעו מהירי:

- מועתסם עדוואן, בן 22, עמד בפתח ביתו ונפגע בראשו ובחזהו. ככל הנראה, עדוואן מת במקום.
- עלי חליפה, בן 25, נפגע בבטנו ומת מפצעיו בבית החולים.

- מאאמון איבראהים, בן 24, נפצע פצעים קלים מרסיסים. מיד לאחר האירוע נערך תחקיר מבצעי בהשתתפות החיילים שהיו מעורבים בו. במקביל, ובהתאם למדיניות החדשה שהנהיגה הפרקליטות באפריל 2011, נפתחה גם חקירת מצ"ח לבדיקת נסיבות מותם של עלי חליפה ומועתסם עדוואן. במסגרת החקירה נגבתה, רק בחודש נובמבר, עדותו של הפצוע מאאמון איבראהים. ככל הידוע לבצלם, חקירה זו טרם הסתיימה.

< פיראס קסקס עם אשתו ואחת מבנותיהם. התמונה באדיבות המשפחה

העתירה, העבירה הפרקליטות הצבאית את הטיפול בתיק לפרקליטות המדינה, בטענה שחוק השיפוט הצבאי אינו חל עוד על המעורבים באירוע, שכן הם היו חיילי מילואים ומאז האירוע חלף זמן רב.

פרקליטות המדינה הודיעה לבג"ץ כי קיבלה את התיק לטיפול רק ב-7.3.11, ובית המשפט נתן לה ארכה של חודשיים כדי לבחון את חומר החקירה. לאחר מכן קיבלה הפרקליטות, לבקשתה, שתי ארכות נוספות לשם ביצוע השלמות חקירה.

באוגוסט 2011 הודיעה פרקליטות המדינה לבית המשפט כי לאחר בחינת חומר החקירה בתיק הריגתו של פיראס קסקס, הוחלט להעמיד לדין את הקצין שהיה אחראי להריגתו, בכפוף לשימוע שאמור להיערך לקצין במהלך חודש נובמבר. הפרקליטות לא מסרה מה יהיו סעיפי האישום נגדו.

בינואר 2012, יותר מארבע שנים לאחר האירוע, הודיעה פרקליטות המדינה לבג"ץ כי בעקבות השימוע הוחלט שלא להגיש כתב אישום נגד הקצין וכי הוחלט לסגור את התיק. במכתב שצורף להודעת המדינה, כתבה עו"ד רקפת (סגל) מוהר מפרקליטות מחוז מרכז כי אמנם הירי לא תאם את הוראות הפתיחה באש, אולם "מדובר היה בסיטואציה מבצעית ייחודית, שבמסגרתה חשו החיילים... בסכנה ממשית". מסקנת הפרקליטות הייתה "שגם אם ההוראה לירות היתה שגויה, אין היא עולה כדי רשלנות". נוסף על כך נמסר כי "קיים חסר ראייתי משמעותי, הנוגע ליכולת להוכיח את הקשר הסיבתי בין הירי למוותו הנטען של פיראס קסקס".

בצלם מתכוון להגיש ערר נגד החלטה זו של פרקליטות המדינה.

טחנות הצדק לא טוחנות: הטיפול במקרה הריגתו של אזרח פלסטיני לא חמוש

פיראס קסקס, בן 32, נהרג ב-2.12.07 מירי חיילים בסמוך לשכונת א-טירה ברמאללה. קסקס, תושב הכפר בתיר שבאזור בית לחם, הגיע עם משפחתו לביקור בבית קרוביו בא-טירה. לפי המידע שבידי בצלם, בשעות הצהריים של אותו יום טייל קסקס עם שני גיסיו בשטח פתוח הסמוך לבתי השכונה. השלושה הבחינו בקבוצת חיילים במרחק של כ-500 מטרים מהם, בקו אווירי. מעדויות שגבה בצלם משני גיסיו של קסקס, עולה כי החיילים פתחו באש חיה לעבר השלושה, ללא כל אזהרה מוקדמת, ועל אף שהשלושה לא היו חמושים ולא עשו דבר שיכול היה לסכן את החיילים. קסקס נפגע מקליע שחדר לגבו ויצא מבטנו. גיסיו פינו אותו לבית החולים ברמאללה, שם מת מפצעיו.

בצלם פנה לפרקליטות הצבאית פעמים אחדות בדרישה כי תורה על חקירת מצ"ח לבדיקת נסיבות הריגתו של קסקס. רק כשנה לאחר האירוע נפתחה חקירה. בצלם סייע למצ"ח בתיאום גביית עדויותיהם של שני קרובי משפחתו של קסקס והעביר לחוקרים חומר רלוונטי שהיה ברשותו.

ככל הידוע לבצלם, החקירה בתיק הסתיימה באפריל 2009, וב-27.5.09 הועבר תיק החקירה לבחינת הפרקליטות לעניינים מבצעיים. למרות פניות חוזרות ונשנות של בצלם אל הפרקליטות בדרישה שתכריע בתיק, לא התקבלה כל החלטה, עד שבפברואר 2011 הגיש בצלם עתירה לבג"ץ, באמצעות עו"ד גבי לסקי. לאחר הגשת

< פגיעת רקטה בבית בעיר באר-שבע. צילום: בז רטנר, רויטרס, 20.8.11

< מתנדבי זק"א ליד בית משפחת פוגל לאחר שפלסטינים הרגו את שני ההורים ושלושה מילדיהם בירי ובדקירות סכין. צילום: ניר אליאס, רויטרס, 13.3.11

זה נהרג גם חייל אחד כתוצאה מירי שגוי של כוחות הביטחון. חייל נוסף נהרג במהלך חילופי אש עם פלסטינים על גבול עזה, גם הוא כתוצאה מירי שגוי של כוחות הביטחון.

שני אזרחים זרים נהרגו:

אחד נחטף ונתלה בידי אזרחים פלסטינים ברצועת עזה. השנייה נהרגה מפיצוץ מטען חבלה בירושלים.

פלסטינים שנהרגו בידי אזרחים ישראלים

שני פלסטינים נהרגו מירי מתנחלים בגדה המערבית. בשני המקרים הגיעו המתנחלים לסביבת יישובים פלסטיניים, והירי בוצע, ככל הנראה, לאחר שיוודו לעברם אבנים. פלסטיני נוסף, תושב מזרח ירושלים, נדקר למוות במרכז העיר ירושלים בידי אזרחי ישראל.

עונש מוות ברצועת עזה ובגדה המערבית

מתחילת ינואר 2011 ועד סוף דצמבר 2011 בתי המשפט של הרשות הפלסטינית בגדה המערבית דנו אדם אחד למוות, ובתי המשפט של חמאס ברצועת עזה דנו למוות שמונה בני אדם. אחד מהם, אזרח ישראלי, נידון למוות שלא בפניו. בתקופה זו הוציאה ממשלת חמאס להורג שלושה בני אדם: מוחמד אחמד אבו קניס, בן 51, ובנו ראמי, בן 22, הורשעו ב-29.11.04 בבית משפט

אזרחים ישראלים זרים שנהרגו בידי פלסטינים

מ-1.11.11 ועד 31.12.11 הרגו פלסטינים 11 אזרחים ישראלים. שמונה אזרחים ישראלים נהרגו בגדה המערבית:

חמישה בני משפחה אחת - שני הורים, ילדם בן ה-11, ילדם בן הארבע ותינוקת בת פחות משנה - נדקרו ונורו למוות בידי פלסטינים בביתם שבהתנחלות איתמר. אזרח אחד נורה בידי שוטרים פלסטינים כאשר נכנס, בלי תיאום מראש עם הצבא, למתחם קבר יוסף בשכם שבשליטת הרשות הפלסטינית. שני אזרחים נוספים - אב ובנו התינוק, בן פחות משנה - נהרגו לאחר שפלסטינים יידו אבנים על הרכב שבו נסעו בכביש 60.

מלבד זאת, אזרח ישראלי נורה למוות במחנה הפליטים ג'נין. זהות היורה והרקע למעשה טרם התבררו.

שלושה אזרחים ישראלים נהרגו בידי פלסטינים בתוך שטח ישראל:

שניים נהרגו - אחד בבאר שבע ואחד באשקלון - מפגיעת רקטות שירו פלסטינים מרצועת עזה. קטין בן 16 נהרג מפגיעת טיל נ"ט שנורה מתוך רצועת עזה לעבר אוטובוס בתחומי המועצה האזורית שער הנגב.

נוסף על כך, נהרגו שישה אזרחים ישראלים ואיש כוחות ביטחון אחד בפיוגע באזור אילת, שזהות מבצעיו טרם פורסמה. במהלך חילופי האש באותו אירוע נהרגו גם כמה אנשים שזהותם אינה ידועה לבצלם, בהם, ככל הנראה, חלק ממבצעי הפיוגע. באירוע

מעבר לכך, מתוך כלל המקרים שבהם נידונו אנשים למוות בגדה המערבית וברצועת עזה, הומר בשני מקרים עונש המוות במאסר, ובחמישה מקרים נוספים שוחררו האסירים. שמונה נידונים למוות נרצחו בתוך בתי הכלא ושלושה נוספים נרצחו לאחר שנמלטו מהכלא במהלך מבצע "עופרת יצוקה". חמישה נידונים למוות נוספים נמלטו מהכלא, שישה נשפטו שלא בפניהם ואינם עצורים ובנוגע לשניים נוספים לא ידוע לבצלם היכן הם מוחזקים.

כיום מוחזקים בבתי הכלא של הרשות של חמאס 47 בני אדם שנידונו למוות ואשר חיים בחוסר ודאות לגבי גורלם. תשעה מהם נמצאים בבתי כלא בגדה המערבית והשאר ברצועת עזה. בצלם מגנה את השימוש בעונש מוות, אשר אינו מוסרי ומהווה הפרה של הזכות לחיים. לעונש כזה אין מקום בספר החוקים, יהיו הנסיבות אשר יהיו.

על הרשות הפלסטינית ועל ממשלת חמאס למחוק את עונש המוות מספר החוקים שלהן. עד אז, על שלטון חמאס להימנע מביצוע ההוצאות להורג.

השלום בעזה בשיתוף פעולה עם ישראל ובגרימת מותם של פלסטינים והוצאו להורג בתלייה. עבד אל-כרים מוחמד עבד שריר, בן 35, הורשע ב- 29.10.10 בשיתוף פעולה עם ישראל והוצא להורג בידי כיתת יורים.

מאז הקמת הרשות הפלסטינית בשנת 1995 נידונו למוות 71 בני אדם בבתי המשפט שלה, בעבירות של שיתוף פעולה עם ישראל, של בגידה ושל רצח. מאז השתלט על רצועת עזה ביוני 2007 דן חמאס 27 בני אדם נוספים למוות בגין עבירות דומות.

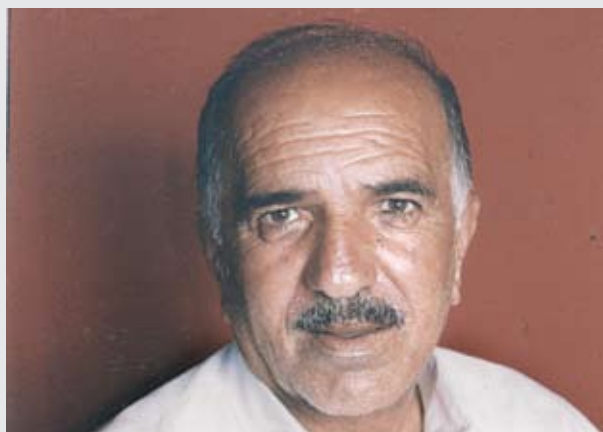
לפי החוק הפלסטיני, יישום של גזר דין מוות מחייב אישור של נשיא הרשות הפלסטינית. מחמוד עבאס סירב לאשר הוצאות להורג, ולפיכך לא הוצא איש להורג בגדה המערבית מאז כניסתו לתפקיד בינואר 2005. עד אז הוצאו להורג בידי הרשות הפלסטינית 13 בני אדם שנידונו למוות. ברצועת עזה חידש שלטון חמאס בשנת 2010 את ההוצאות להורג בטענה שתוקף כהונתו של עבאס פג, ולכן ממשלת חמאס אינה מכירה בו כנשיא ואינה נדרשת לאישורו. מאז ועד סוף שנת 2011 הוצאו להורג ברצועת עזה שמונה נידונים למוות.

האם זה אינו ביתו של ואיל אל-ביטאר. לאחר מכן עצרו החיילים את אל-ביטאר מחוץ לביתו, ללא כל התנגדות מצדו. באותה פעולה עצרו החיילים ארבעה פעילי חמאס נוספים, שאף הם שוחררו יום קודם לכן ממאסר בכלא של הרשות.

בהודעת דובר צה"ל שפורסמה ביום האירוע נמסר כי "במהלך מעצר מבוקשים הלילה, נהרג פלסטיני ששהה בביתו של אחד המחבלים". זאת אף על פי שעומר אל-קואסמה נהרג בתוך ביתו שלו. בהודעה נוספת שפרסם דובר צה"ל ב-19.11.11 הובאו ממצאי התחקיר המבצעי שנערך בנוגע לאירוע. בתחקיר נקבע כי "הירי הראשוני לעבר האזרח בוצע בעקבות תנועה מפתיעה ומחשידה שביצע וגרמה לחייל לחוש בסכנת חיים, בפרט על רקע המידע שהיה ברשות הכוח ביחס לפעולותיו ומסוכנותו של וואל ביטאר, פעיל חמא"ס בכיר, אשר היה יעד המעצר ושהה במבנה". דובר צה"ל הביע צער על מותו של עומר אל-קואסמה אך הדגיש כי הירי נעשה על פי הוראות הפתיחה באש. עם זאת החליט אלוף הפיקוד שלא להאריך את שירות הקבע של אחד משני החיילים שירו באל-קואסמה.

צעד זה אינו מספיק ומצביע על זלזול מחפיר בחיי אדם. מהשתלשלות האירועים ומתגובות דובר צה"ל עולה כי החיילים נכנסו לדירתו של אל-קואסמה בטעות. גם אם סברו החיילים שאל-קואסמה הוא האדם שאותו ביקשו לעצור, וגם אם עשה תנועה חשודה כלשהי, עדיין אין בכך כדי להצדיק ירי מאסיבי לעברו במטרה להרגו. בהתחשב בעובדה שבביתו נכחו באותו רגע חיילים רבים, ניתן היה למנוע את הסכנה - אם אכן הייתה כזו - בדרכים אחרות.

בצלם פנה לפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים בדרישה לחקור את מותו של עומר אל-קואסמה. בינואר 2012, שנה לאחר האירוע, הודיעה הפרקליטות הצבאית לבצלם כי כבר כשבועיים לאחר האירוע הוחלט שלא לפתוח בחקירת מצ"ח וכי "עדכון בנושא יישלח בהמשך".

< עומר אל-קואסמה. התמונה באדיבות המשפחה

טעות בזיהוי? חיילים ירו למוות בעומר אל-קואסמה במיטות

עומר אל-קואסמה, בן 66, גר עם אשתו ובנו בשכונת א-שיח' בחברון. בקומה מתחתם גר ואיל אל-ביטאר - פעיל חמאס שהוגדר כמבוקש על-ידי הצבא. אל-ביטאר שוחרר מהכלא של הרשות הפלסטינית ב-6.11.11.

למחרת שחרורו, ב-7.11.11, בסביבות השעה 3:45 לפנות בוקר, פרצו חיילים לבית משפחת אל-קואסמה והגיעו עד לפתח חדר השינה בלי שבני הבית יחושו בנוכחותם. שני חיילים ירו למוות בעומר אל-קואסמה. מתחקיר שערך בצלם עולה כי הוא נורה כשהוא שוכב במיטתו. על פי הדו"ח הרפואי, אל-קואסמה נפגע מיריות בראשו, באזור החזה ובגפיים.

אשתו של אל-קואסמה מסרה לבצלם כי מיד לאחר הירי הורה לה אחד החיילים להציג בפניו את תעודת הזהות של בעלה ושאל אותה

◀ העד מקדאד זעלאן בבית המשפחה שנפגע בהפצצה בעזה.
צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 9.12.11

יומיים לאחר תקיפה זו, ב-11.12.11 לפנות בוקר, שב הצבא ותקף מבנה בשכונת א-זייטון שבתוך העיר עזה, ששימש גם הוא, ככל הנראה, לאחסון תחמושת. בעקבות פגיעת הטיל במבנה התרחשו כמה פיצוצי משנה שגרמו לפגיעה קשה בבניין מגורים הצמוד אליו. כתוצאה מכך נפצעה קשה סונדוס בדוואן, בת 11, ואביה נפצע קל. דובר צה"ל פרסם ב-12.12.11 סרט המראה את רגע התקיפה ואת פיצוצי המשנה. בסרט נראה הבניין שהותקף, ובצמוד לו ביתה של משפחת בדוואן. בהודעה המלווה את הסרט נאמר כי "בצה"ל מדגישים כי חומרים אלו מוכיחים כיצד ארגון הטרור חמאס בוחר לפעול מלב האוכלוסייה האזרחית בעזה, ומשתמש בה כ"מגן אנושי".

אחסון תחמושת בלב אוכלוסייה אזרחית ושיגור רקטות מאזורים כאלה אינם חוקיים והם מסכנים את האזרחים החיים בהם. זאת, הן בשל הסכנה שהתחמושת תתפוצץ והן מכיוון שמתחמים המשמשים לאחסון תחמושת נחשבים למטרה צבאית לגיטימית, ולפיכך חשופים להתקפה. במקומו את התחמושת בלב אוכלוסייה אזרחית הפר חמאס את העיקרון הבסיסי במשפט ההומניטארי הבינלאומי, ולפיו חובה לשמור על האזרחים מחוץ למעגל הלחימה.

עם זאת, העובדה שחמאס הפר את כללי המשפט הבינלאומי ומיקם מבנים עם תחמושת בתוך שכונת מגורים אינה מקנה לישראל זכות אוטומטית להפציץם. מתקנים אלה נחשבים אמנם למטרה צבאית לגיטימית, אולם על ישראל מוטלת חובה להימנע ככל הניתן מפגיעה באזרחים. לפיכך, היא רשאית לפגוע במטרות כאלה רק לאחר שנקטה את כל האמצעים הנדרשים כדי למזער ככל האפשר את הפגיעה באזרחים, ובכלל זה, להזהירם לפני הפצצה כדי לאפשר להם לעזוב את המקום. הבחירה להפציץ דווקא באמצע הלילה, כאשר סביר להניח שהתושבים נמצאים בבתיהם, מגבירה את הסיכוי לפגיעה באזרחים. בסרט שפרסם דובר צה"ל המתעד את התקיפה השנייה, ניתן לראות בבירור מבנה אזרחי הצמוד למטרה שהפיץ חיל האוויר. לפיכך, לא ניתן לטעון שהצבא לא ידע על הימצאות אזרחים באזור.

בצלם פנה לפרקליטות הצבאית בדרישה להורות על חקירת הנסיבות של שני האירועים.

חמאס מיקם מחסני תחמושת בלב אוכלוסייה אזרחית בעזה; הצבא הפציץ את המחסנים והרג ופצע אזרחים, בהם ילדים

ב-9.12.11, מעט אחרי השעה 2:00 בלילה, ירה כלי טיס של חיל האוויר שני טילים אל מתחם השייך לזרוע הצבאית של חמאס, גדודי עז א-דין אל-קסאם, מצפון-מערב לעיר עזה. לאחר כדקה נורה על המתחם טיל נוסף שגרם לפיצוץ גדול ולשריפה. עוצמתו הרבה של הפיצוץ נבעה ככל הנראה מפיצוצי משנה של תחמושת שאוחסנה בתוך המתחם. על פי המידע שבידי בצלם, זמן קצר לפני התקיפה נורו מאזור זה רקטות לעבר ישראל.

הטילים ופיצוצי המשנה פגעו בבתים הסמוכים למתחם. אחד הבתים, המרוחק ממנו שני מטרים בלבד, קרס על יושביו. אבי המשפחה, בהג'ת א-זעלאן, בן 37, נפגע קשה ומת בתוך זמן קצר. בנו רמאדאן, בן העשר, נפצע אנושות ומת מפצעיו בשעות הערב של אותו יום - ובן נוסף, יוסף, בן שמונה, נפצע קשה. בתים נוספים בקרבת המתחם נפגעו גם הם ואחד מהם אף נהרס. כך תיאר אחיינו של בהג'ת זעלאן, מקדאד א-זעלאן בן 19, שביתו צמוד לבית שקרס, את שהתרחש באירוע:

[...] שמעתי את הדוד שלי בהג'ת אומר: מקדאד, לך ילדים. קפצתי מיד מעל הגדר שמפרידה בין הבית שלנו לבית של דוד בהג'ת. [מתחת להריסות] בהג'ת חיבק את הבן התינוק שלו אחמד ואת אשתו סעדה. סעדה צעקה לי "תציל את אחמד". אחמד היה מתחת להריסות. הוצאתי אותו ויצאתי משם [...] חזרתי אל סעדה כדי להוציא אותה מתחת להריסות, ותוך כדי היה פיצוץ שלישי שהרעיד את כל האזור. ההריסות כיסו אותי ואת סעדה. התחלתי לחפש את בני הדודים שלי בחדר הסמוך ואז מצאתי את רמאדאן (בן עשר) ויוסף (בן שמונה), מעולפים מהעשן של הטילים וההריסות. מצאתי גם את רימא (בת שלוש) בפינה של החדר, יושבת מכווצת מפחד. אימאן (בת חמש) ישנה ולא נפגעה וקלטתי שהיא בחיים. חזרתי עוד פעם כדי להרים את סעדה מתחת להריסות ואז ראיתי שדודי בהג'ת בחיים. הוא אמר לי "אתה אחראי לבנים שלי". הרמתי את פלג גופו העליון, הנחתי אותו בחיקי והתחלתי להרים את ההריסות סביבו, אבל לא הצלחתי. אחרי כן התחלתי ללחוץ על החזה שלו כדי לעזור לו לנשום, ואז הרמתי את ההריסות מסביבו והנחתי אותו בצד, עד שהוא נפטר.

זמן קצר לאחר האירוע פרסם דובר צה"ל הודעה ולפיה חיל האוויר פגע במטרות ברצועת עזה. כמה שעות מאוחר יותר, הבהיר דובר צה"ל כי "פיצוצים נוספים שנגרמו, נגרמו כתוצאה מנוכחות אמצעי לחימה שאוחסנו בקרבת מוקדי פעילות טרור שהותקפו. צה"ל מצר על הפגיעה בבתי מעורבים אך חוזר ומדגיש כי האחראיות היא על ארגון הטרור חמאס, שבחור לפעול מלב האוכלוסייה האזרחית ומשתמש בה כ"מגן אנושי".

לא "עשבים שוטים": אלימות כוחות הביטחון

ב-241 מהמקרים פנה בצלם לפרקליטות הצבאית בנוגע להתנהגות של חיילים. מהמידע שנמסר לארגון עולה כי ב-200 מהמקרים נפתחו חקירות מצ"ח, אולם 134 מתוכן נסגרו בלי שננקטו צעדים נגד החיילים המעורבים. שבע מהחקירות הובילו להגשת כתבי אישום. אחד מכתבי האישום בוטל. ב-18 מקרים נוספים החליטה הפרקליטות הצבאית שלא לפתוח כלל בחקירה. לגבי כל שאר המקרים לא נמסר לבצלם מידע בנוגע לטיפול בתיק.

ב-244 מקרים פנה בצלם למחלקה לחקירות שוטרים בנוגע להתנהגות של שוטרים ושוטרי מג"ב. מהמידע שנמסר לבצלם עולה כי ב-146 מקרים נפתחו חקירות, אך 113 מתוכן נסגרו בלי שננקטו צעדים נגד השוטרים המעורבים. 12 מהחקירות הובילו להגשת כתבי אישום. ב-77 מקרים נוספים החליטה מח"ש שלא לפתוח כלל בחקירה. לגבי כל שאר המקרים לא נמסר לבצלם מידע בנוגע לטיפול בתיק.

חלק מהמקרים לא נחשפים

חלק ממקרי ההתעללות לא נחשפים, מאחר שפלסטינים רבים מעדיפים להימנע מהקשיים הכרוכים בדיווח עליהם. זאת מאחר שעצם הגשת התלונה נגד חייל או שוטר ישראלי היא הליך מסורבל, העלול להימשך שעות ארוכות. גם במקרים שבהם חוקר מצ"ח מזמן את המתלונן כדי למסור עדות, הוא נאלץ לפעמים להמתין שעות אחדות בכניסה למת"ק. אחרים, בעיקר אלה שנכנסו לישראל בלי אישור, נמנעים בכלל מהגשת תלונה גם במקרים של אלימות חמורה - מחשש שיעצרו בגין הפרת החוק. עוד רבים אינם מתלוננים מכיוון שאינם מאמינים שמערכות אכיפת החוק הישראליות ימצו את הדין עם האחראים לפגיעה בהם.

במהלך השנים תיעדו בצלם וארגונים אחרים מאות מקרים שבהם חיילים ושוטרים סטרו לפלסטינים, בעטו בהם, הטיחו בהם עלבונות, השפילו אותם ועיכבו אותם לשווא במחסומים. בחלק מהמקרים תועדה גם אלימות קשה יותר.

גורמים רשמיים מתנערים ממעשים אלה בטענה שמדובר ב"עשבים שוטים". לדבריהם, יש להוקיע את החיילים הנוהגים כך, שכן מעשיהם אינם משקפים את מדיניות הצבא. ואולם בפועל בוחרת המערכת שלא להבהיר לכוחות בשטח, באופן חד-משמעי, כי חל איסור על כל הפעלת אלימות כלפי תושבי השטחים. תלונות רבות על אלימות מצד אנשי כוחות הביטחון, שהוגשו על-ידי בצלם וארגונים אחרים, כמעט ולא טופלו. בכך העבירו הרשויות לכוחות המשרתים בשטח מסר ולפיו למרות שהמערכת מתנגדת למעשים אלה באופן עקרוני, אין בכוונתה למצות את הדין עם החיילים והשוטרים שביצעו אותם.

המערכת בוחרת שלא להבהיר לכוחות בשטח באופן חד משמעי כי כל אלימות כלפי תושבי השטחים היא אסורה

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 ועד סוף דצמבר 2011 פנה בצלם לרשויות אכיפת החוק בנוגע ל-485 מקרים, שבהם העלה תחקיר בצלם חשד כי אנשי כוחות הביטחון נקטו אלימות כלפי פלסטינים. בצלם דרש כי במקרים אלה תיפתח חקירה לבדיקת נסיבות האירוע, וכי אם יימצא שהחוק אכן הופר, יועמדו האחראים לדין:

< חיילים עוצרים מפגין בכפר א-נבי סלאח לאחר הלווייתו של מוסטפא א-תמימי. צילום: אן פק, activestills.org, 11.12.11

< נאיף עביאת. צילום: סוהא זייד, בצלם

חיילים הכו והשפילו רועה צאן מהכפר כיסאן

נאיף עביאת, בן 24, הוא תושב הכפר כיסאן, דרומית לבית לחם. באזור זה הוקמו בשנות ה-80 וה-90 כמה התנחלויות ומאחזים, והוא מוגדר כשטח C המצוי בשליטה ישראלית מלאה. עביאת מסר לבצלם כי רבים מתושבי כפרו, המתפרנסים מגידול צאן, סובלים מהטרדות תכופות של הצבא ושל רכזי הביטחון בהתנחלויות - הפועלים לדבריו להדרת רגליהם מהאזורים הסמוכים להתנחלויות.

בבוקר יום שישי, 4.3.11, רעה עביאת את עדר הצאן של משפחתו באזור שמדרום לכפר. בשעות הצהריים הוא אסף את הכבשים והחל לצעוד בכביש המוביל לביתו. ליד כביש זה הוקם המאחז איבי הנחל.

בדרכו, עצרו לידו שלושה גיפים צבאיים ושלושה חיילים התקרבו אליו. לדברי עביאת, שאל אותו אחד החיילים מה הוא עושה שם. עוד לפני שהספיק לענות, החל החייל לבעוט בו. כתוצאה מכך, נפל עביאת ארצה, מרפקו נפגע והוא החל לדמם. שני החיילים האחרים ערכו עליו חיפוש, קשרו את ידיו באזיקים וכיסו את עיניו. לאחר מכן זרקו אותו החיילים על רצפת הגיף והחלו לנסוע. עביאת מסר לבצלם כי הנסיעה נמשכה כשעתיים, ובמהלכה לעגו לו החיילים וקיללו אותו. לבסוף עצר הגיף במחנה הצבאי עציון, שם השאירו אותו החיילים בחצר במשך כמה שעות, כשידיו עדיין כבולות ועיניו מכוסות. החיילים שהיו לידו המשיכו לקללו וללעוג לו, ועביאת סיפר שאחד החיילים אף דחף עגבנייה לפיו.

לדברי עביאת, רועי צאן שהיו באזור אספו את הכבשים שלו והחזירו אותן לכפר. הוא נחקר בתחנת המשטרה במחנה עציון לגבי מעשיו בסמוך לכביש. כעבור שעות אחדות שוחרר עביאת, אך נדרש להגיע כעבור יומיים לחקירה נוספת. עביאת חזר לתחנה בשעות הבוקר, כפי שנצטווה, והמתין במקום עד לשעה 14:00. אז הורו לו החיילים לחזור לביתו, בלי שנחקר כלל.

בצלם פנה לפרקליטות הצבאית בשמו של עביאת בדרישה כי תלונתו תיחקר. בעקבות כך נפתחה חקירת מצ"ח.

< שוטרי מגב עוצרים מפגין פלסטיני במחנה הפליטים שועפאט שבמזרח ירושלים. צילום: עמאר עוואד, רויטרס, 15.5.11

< שכונת סילוואן במזרח ירושלים. צילום: אורן זיו, activestills.org, 27.2.09

והתיז גז פלפל בפניו. א-רווידי אמר לבצלם: "הרגשתי שאני נחנק, כאילו שאני עומד למות. העיניים צרבו לי מאוד".

בהמשך, סיפר א-רווידי, הכניסו אותו השוטרים לגיפ וכיסו את עיניו. הוא מסר כי שמע את אימו מנסה להגיע אליו ומבקשת מהשוטרים לשחררו, אך השוטרים הורו לה בצעקות להתרחק. תושבים שהגיעו למקום הרחיקו את האם מחשש כי השוטרים יפגעו בה. הגיפ עזב את המקום ועצר לאחר נסיעה קצרה, אז ירדו ממנו השוטרים.

א-רווידי ביקש מהשוטרים לרדת מהגיפ כיוון שהוא מתקשה לנשום והם נענו לבקשתו. לדבריו, אחד השוטרים הורה לו לעמוד זמן רב כשגבו אל קיר. הוא סיפר כי ביקש מהשוטרים להזמין אמבולנס כיוון שחש ברע בעקבות המכות, אולם בקשתו נתקלה בזלזול. לדברי א-רווידי אחד השוטרים אמר לו שאפשר לסיים את העניין אם יסכים לחזור לביתו כאילו לא קרה דבר - אך הוא סירב והתעקש להגיע לבית החולים, ואף דרש להגיש תלונה על האלימות שהופעלה נגדו ועל השפלתו.

לאחר-מכן נלקח א-רווידי לתחנת המשטרה בעיר העתיקה, שם נאמר לו כי הוא חשוד בתקיפת שוטרים ובהפרעה במילוי תפקידים. הוא הכחיש את החשדות נגדו וחתם על גרסתו. לאחר מכן הוא הועבר לתחנת המשטרה במגרש הרוסים, שם נבדק על-ידי רופא שהורה להעבירו לבדיקות בבית החולים שערי צדק. לאחר שנבדק בבית החולים הוחזר א-רווידי לתחנת המשטרה, ולמחרת הובא לדיון בהארכת מעצרו בבית משפט השלום.

שופט בית משפט השלום בירושלים, חיים לי-רון, דחה את בקשת המשטרה להאריך את מעצרו של א-רווידי בשלושה ימים לצורכי חקירה. בהחלטתו כתב השופט: "מתקשה אני להבין מדוע התפתח האירוע בצורה בה התפתח, ושתוצאתו היא עמידתו לפני היום של חשוד מוכה כשסימן כחול תחת עינו הימנית וחולצתו מוכתמת בדם". א-רווידי הגיש תלונה במח"ש נגד השוטרים שתקפו אותו. ממח"ש נמסר לבצלם כי התלונה בחקירה.

שוטרי מג"ב הכו תושב סילוואן, מזרח ירושלים

והיד א-רווידי הוא תושב שכונת סילוואן שבמזרח ירושלים, בן 34, נשוי ואב לחמישה. ביום חמישי, 15.9.11, בסביבות השעה 19:00, נסע א-רווידי יחד עם אמו, אשתו ושניים מילדיו - בני שלוש ושנה - לשכונה סמוכה כדי לבקר את אחותו שילדה ימים ספורים קודם לכן. באותה שעה ידו תושבים בשכונה אבנים לעבר שוטרי מג"ב, ובני המשפחה נתקלו בדרכם בגיפ של מג"ב שחסם את הכביש.

< וידי א-רווידי. צילום: עאמר ערווי, בצלם

השוטרים הורו לא-רווידי לעצור ודרשו לראות את תעודות הזהות של היושבים במכונית. אימו לא נשאה עליה תעודת זהות. בזמן שא-רווידי ניסה לשכנע את השוטר לאפשר להם להמשיך בדרכם, התקרב אליהם גיפ נוסף של מג"ב ותושבים ידו לעברו אבנים. א-רווידי חשש שהמכונית ובה ילדיו תיפגע מן האבנים ולכן התקדם מעט בנסיעה - כעשרה מטרים לדבריו - אז נחסם על-ידי גיפ משטרתי אחר. מהגיפ יצא שוטר שהורה לו לצאת מהמכונית ולפתוח את דלתותיה. א-רווידי יצא וביקש מבני משפחתו להמתין מחוץ למכונית בזמן שהשוטרים בודקים אותה. במהלך הבידוק נזרקו אבנים נוספות לעבר השוטרים וכמה מהן פגעו במכוניתו של א-רווידי. לדברי א-רווידי, הוא פנה לשוטרים וביקש מהם לאפשר לו להרחיק את מכוניתו, אך בתגובה הם החלו לצעוק עליו, לקלל אותו ולהכותו בכל חלקי גופו. אחד השוטרים הפיל אותו לארץ, אזק את ידיו לאחור

כחודש לאחר האירוע, פנה בצלם למח"ש בשם של קבאגיה וחי, דיווח על האירוע ודרש כי תיפתח חקירה בעניין. כעבור כשלושה חודשים הודיעה מח"ש לבצלם כי המתלוננים אינם מעוניינים להגיש תלונה, ולכן החליטה שלא לפתוח בחקירה. בדיקת בצלם העלתה כי משפחתו של קבאגיה דווקא מעוניינת שבנה יעיד. הדבר נמסר למח"ש, ובעקבות כך חידשה המחלקה את הטיפול במקרה וחוקר מטעמה גבה את עדותו של קבאגיה.

לאחר מכן לקחו אותם השוטרים, בזה אחר זה, אל שטח נסתר הנמצא מאחורי מבנה במחסום, ושם הכו אותם

באוקטובר 2011 הודיעה מח"ש לבצלם כי לאחר שהתלונה נבחנה, הוחלט כי נסיבות העניין אינן מצדיקות פתיחה בחקירה פלילית. ואולם עיון בתיק החקירה שהועבר לבצלם העלה כי הטיפול בתלונה היה שטחי וכי לא נעשה ניסיון אמיתי לרדת לחקר האמת. תיק החקירה כולל רק את עדותו של המתלונן אמיר קבאגיה ואת דו"ח המשימה מיום האירוע. מח"ש הסתפקה בעובדה שבדו"ח המשימה לא צוין האירוע ולא טרחה לגבות את עדויותיהם של שוטרי מג"ב שנכחו במחסום באותו מועד או של מפקד המחסום, זאת על אף שפרטיהם האישיים מופיעים בדו"ח המשימה.

הטיפול בתלונה הועבר לאגודה לזכויות האזרח בישראל, שהגישה ב-4.12.11 ערר לפרקליט המדינה על החלטת מח"ש שלא לפתוח בחקירה פלילית בתיק, ודרשה כי החקירה תיפתח מחדש ותבוצע כנדרש.

שוטרי מג"ב הכו שני קטינים במחסום הקונטיינר

ביום שישי, 17.12.10, ערכו נערים תושבי המחוזות חברון, רמאללה ושכם, טיול ביריחו לציון סיום קורס מחשבים משותף. בסביבות השעה 19:00 הגיע האוטובוס שבו נסעו למחסום "הקונטיינר" הסמוך לעיירה אבו דים, אשר אויש על ידי שוטרי מג"ב. אחד השוטרים עלה לאוטובוס והחל לאסוף את תעודות הזהות של חברי הקבוצה.

< אמיר קבאגיה. צילום: מוסא אבו הששה, בצלם

בין הנערים היה אמיר קבאגיה, בן 16, תושב תרקומיא שבמחוז חברון. הוא סיפר לתחקירן בצלם כי הטיול היה מוצלח ביותר וכי האווירה באוטובוס הייתה מרוממת. לדבריו, השוטר הגיע אליו בשעה שהתלוצץ עם חבריו, לקח ממנו את תעודת הזהות והורה לו לרדת מהאוטובוס. בהמשך הורה השוטר גם לח', אחד מחבריו של קבאגיה שהתבדח עמו, לרדת מן האוטובוס.

על-פי דבריהם של שני הנערים, הורו להם השוטרים לשבת תחת סככה הסמוכה למחסום. לאחר מכן לקחו אותם השוטרים, בזה אחר זה, אל שטח נסתר הנמצא מאחורי מבנה במחסום, ושם הכו אותם השוטרים. קבאגיה סיפר לבצלם כי כאשר שב לאוטובוס הוא חש מושפל ונבוך לאחר שהותקף בנוכחותם של חבריו וקרובי משפחתו. לדבריו, האווירה הטובה ששררה באוטובוס לפני שהגיעו למחסום התחלפה בעצב ובשתיקה ונעכרה אף יותר לאחר שאל האוטובוס שב גם ח', כשסימני מכות על גופו. לתחקירן בצלם אמר קבאגיה כי לעולם לא ישכח את שאירע לו באותו יום ואת הצער והמבוכה שנגרמו לו.

< מחסום הקונטיינר. צילום: יהודית שפיצר, מחסום ווטש, 11.3.10

הליך לא הוגן: מעצר ומאסר של פלסטינים

נוסף על כך, מחזיק הצבא עצירים בשני מתקני כליאה בתוך הגדה - במחנה עציון ובמחנה חווארה. במתקנים אלה אין מחזיקים נשים ולא קטינים מתחת לגיל 16. בדרך כלל מוחזקים העצירים במתקני המעצר לצורכי חקירה בלבד, ובתוך זמן קצר הם מועברים למתקני כליאה אחרים או משוחררים.

העצירים והאסירים הפלסטינים מוחזקים ברובם במתקנים של שירות בתי הסוהר, השוכנים כולם בשטח ישראל, למעט כלא עופר הסמוך לרמאללה. נכון ל-31.12.11 הוחזקו במתקני השב"ס השונים 4,281 פלסטינים, בהם 3,196 אסירים ו-625 עצורים עד תום ההליכים.

נתונים על פלסטינים שהוחזקו במתקני כליאה של השב"ס במשמורת כוחות הביטחון - 2011

חודש	נכון לתאריך	סה"כ כלואים	אסירים שפוטים	עצורים	עצורים מכוח חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים	עצורים עד תום ההליכים	עצירים מינהליים
ינואר	31.1.11	5,642	4,618	181	3	621	219
פברואר	28.2.11	5,550	4,540	162	2	632	214
מארס	27.3.11	5,493	4,474	140	17	645	217
אפריל	30.4.11	5,383	4,381	124	2	657	219
מאי	31.5.11	5,335	4,321	154	2	630	228
יוני	30.6.11	5,420	4,425	136	2	615	242
יולי	31.7.11	5,398	4,410	122	2	621	243
אוגוסט	31.8.11	5,204	4,164	124	2	642	272
ספטמבר	30.9.11	5,269	4,235	131	1	616	286
אוקטובר*	31.10.11	4,772	3,753	131	1	609	278
נובמבר	30.11.11	4,803	3,720	169	1	630	283
דצמבר	31.12.11	4,281	3,196	152	1	625	307

* במהלך חודש זה שוחררו 477 אסירים פלסטינים במסגרת עסקת שליט.

< חיילים עוצרים נער פלסטיני בחברון. צילום: מנאל אל-געברי, בצלם, 1.1.12

מעצר מנהלי

הגיע מספרם ל-307. כ-29% מהם הוחזקו במעצר בין חצי שנה לשנה, וכ-24% נוספים - בין שנה לשנתיים. 17 עצירים הוחזקו בין שנתיים לארבע שנים וחצי ברציפות ועציר אחד הוחזק יותר מחמש שנים. נכון לדצמבר 2011, מוחזק קטין פלסטיני אחד במעצר מנהלי.

המשפט הבינלאומי מתיר שימוש במעצר מנהלי רק במקרים חריגים

על פי המשפט הבינלאומי, מותר לעצור אדם במעצר מנהלי רק במקרים יוצאי דופן, כאשר הוא עצמו מהווה סכנה וכשאין בנמצא אמצעים אחרים, פוגעניים פחות, למניעתה. לעציר זכות ערעור על המעצר. ישראל משתמשת במעצרים מנהליים בניגוד לכללים אלה, תוך פגיעה חמורה בזכויות העצירים. בכך שמה מדיניותה ללעג את ההגנות בחוק הישראלי ובמשפט הבינלאומי, אשר נועדו להבטיח את הזכות לחירות ולהליך הוגן, את זכות הטיעון ואת חזקת החפות.

לשחרר או להעמיד לדין

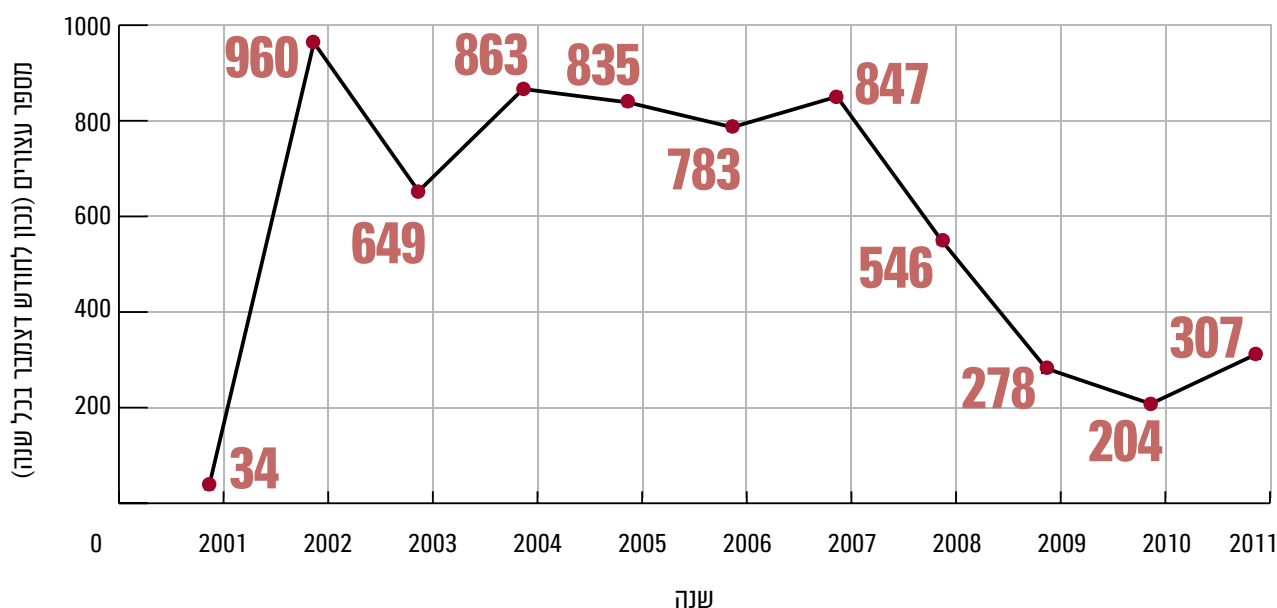
השינויים במספר הפלסטינים המוחזקים במעצר מנהלי אינם מצביעים על שינויים במדיניות, והחוק הצבאי המאפשר לבצע מעצרים אלה נותר כשהיה. נכון לסוף שנת 2011, מעל ל-300 איש עדיין מוחזקים במעצר במשך חודשים ואף שנים בלי לדעת מתי ישוחררו, ובלא כל אפשרות להגן על עצמם. על ישראל לשחרר את כל העצירים המנהליים או להעמידם לדין על פי סטנדרטים של הליך הוגן.

מעצר מנהלי הוא מעצר ללא משפט, שמטרתו המוצהרת היא למנוע מאדם לבצע פעולה העלולה לסכן את ביטחון הציבור. בניגוד להליך הפלילי, לעצירים המנהליים לא נמסרת סיבת המעצר והם אינם יודעים במה הם חשודים. העציר מובא אמנם בפני שופט האמור לאשר את צו המעצר, אולם רוב החומר שמגישה התביעה חסוי. כך אין העצירים יודעים אילו ראיות קיימות נגדם, ולכן אין ביכולתם לנסות להפריך אותן. יתרה מכך, עצירים מנהליים אינם יכולים לדעת מתי יצאו לחופשי: למרות שכל צו מעצר מוגבל לחצי שנה, אין הגבלה על מספר הפעמים שניתן להאריכו. אמצעי זה מפר את הזכות לחירות ואת הזכות להליך משפטי הוגן, שכן העציר נכלא לזמן ממושך, בלי שיוגש נגדו כתב אישום, בלי שינוהל נגדו משפט בו תידרש המדינה להוכיח את ההאשמות נגדו ובלי שתתקבל הכרעה שיפוטית בסיומו.

במהלך השנים עצרה ישראל אלפי פלסטינים במעצר מנהלי לתקופות שנעו בין כמה חודשים לשנים אחדות. המדינה עצרה במעצר מנהלי גם כמה אזרחים ישראלים, בהם מתנחלים, לתקופות קצרות של כמה חודשים. במהלך האינתיפאדה השנייה עבר מספר הפלסטינים שישאל החזיקה בכל רגע נתון במעצר מנהלי את קו האלף.

משנת 2008 ניכרת ירידה במספר המעצרים המנהליים שמבצעת ישראל בגדה המערבית. בינואר 2008 הוחזקו 813 עצירים מנהליים, ואילו בדצמבר 2010 ירד מספרם ל-204. עם זאת, בשנת 2011 חלה עלייה במספר העצירים המנהליים: בינואר 2011 הוחזקו 219 עצירים מנהליים, ובדצמבר 2011

מספר הפלסטינים שישאל החזיקה במעצר מנהלי בשנים האחרונות

החקיקה הישראלית מקנה הגנות מיוחדות נוספות לקטינים מתחת לגיל 14 - כמו איסור על החזקתם במעצר או במאסר, והגבלות על הגשת כתב אישום נגד מי שטרם מלאו לו 13. הגנות אלה אינן קיימות בחקיקה הצבאית. ההגבלה היחידה בחוק הצבאי קובעת שעונש המאסר שיוטל על קטינים שטרם מלאו להם 14 לא יעלה על חצי שנה.

בית המשפט הצבאי לנוער: שיפור חלקי בלבד

בנובמבר 2009 הוקם לראשונה בית משפט צבאי לנוער, הפועל במחנה עופר. השופטים בבית משפט זה הוסמכו כשופטי נוער, והדיונים בו נערכים בדלתיים סגורות. מאז הקמתו הובאו בפני בית משפט זה קטינים עד גיל 18, זאת למרות שעל פי החקיקה הצבאית באותה עת נחשבו בני 16 ומעלה לבגירים. בית המשפט לנוער מנהל את הדיונים העיקריים בלבד. הדיונים בהארכות מעצר מתקיימים בבית המשפט הצבאי הרגיל, ואילו הערעורים מתקיימים בבית המשפט הצבאי לערעורים, שהיושבים בו אינם בהכרח שופטי נוער.

מאז הקמת בית המשפט לנוער נעשה מאמץ לקצר את משך הטיפול בתיקים. לפי נתוני דובר צה"ל, לפני הקמת בית המשפט נמשך הטיפול ב-10% מתיקי הקטינים - שהוחזקו במעצר עד תום ההליכים - יותר מתשעה חודשים. בשנת 2010 ירד שיעור זה לאחוז וחצי בלבד.

מבדיקת בצלם עולה כי על כ-93% מהקטינים שהורשעו בידי אבנים מתחילת 2005 ועד סוף יוני 2011 נגזר עונש מאסר כלשהו. מאז הקמת בית המשפט הצבאי לנוער חל שיפור בטיפול בקטינים מתחת לגיל 14: במחצית הראשונה של שנת 2011 כלל

בית המשפט לנוער קיצר משמעותית את תקופת המאסר שהוטלו על קטינים מתחת לגיל 14 שהורשעו

לא הורשעו קטינים מתחת לגיל זה בידי אבנים. בנוסף, בית המשפט לנוער קיצר משמעותית את תקופת המאסר שהוטלו על קטינים מתחת לגיל 14 שהורשעו: בשנת 2010 היה עונש המאסר הארוך ביותר שנגזר על קטין בקבוצת גיל זו תשעה ימים. זאת לעומת עונש של עד חודשיים מאסר בתקופה שלפני הקמת בית המשפט לנוער. בתוך ישראל חל איסור על החזקת קטינים בני פחות מ-14 במאסר.

בקרב קבוצות הגיל האחרות לא חל שינוי מהותי ברמת הענישה בעקבות הקמת בית המשפט הצבאי לנוער: תקופת המאסר החציונית לקטינים בני 14-15, מתחילת 2005 ועד סוף יוני 2011, עמדה על חודשיים וחצי מאסר בפועל, ותקופת המאסר החציונית לקטינים בני 16-17 - על ארבעה חודשי מאסר בפועל.

ילד אסור ילד מותר: הפרת זכויותיהם של קטינים פלסטינים שנעצרו

נתונים

לגופים השונים האחראים למעצר ולמאסר של פלסטינים - הצבא, השב"ס והמשטרה - אין נתונים בנוגע למספר הכולל של קטינים הנעצרים והנכלאים מדי שנה בחשד לעבירות ביטחוניות. על פי נתוני השב"ס, במהלך שנת 2011 הוחזקו מדי חודש כ-200 קטינים פלסטינים במשמורת כוחות הביטחון. מספר הקטינים המוחזקים בבתי סוהר נמצא במגמת ירידה מתמדת. לשם השוואה, בשנת 2008 הוחזקו במאסר כ-320 קטינים בממוצע בכל חודש.

נתונים אלה אינם כוללים קטינים שנעצרו לחקירה וששוחררו בלי שהועמדו לדין, אשר לגביהם אין לרשויות נתונים מספריים. על פי נתוני בית המשפט הצבאי, בשנת 2010 הוגשו 650 כתבי אישום נגד קטינים. בכ-40% מהמקרים הואשמו הקטינים בידי אבנים ללא עבירות נוספות. אחרים הואשמו, בין השאר, בזריקת בקבוקי תבערה ובהשתייכות לארגונים בלתי-חוקיים. על פי נתונים של דובר צה"ל, הורשעו בשנת 2010 שמונה קטינים בעבירות חמורות, בהן ניסיון לתקיפת חייל. בשנת 2011 הורשע קטין אחד בחמישה סעיפים של גרימת מוות - הריגת בני משפחת פוגל מאיתמר - ובעבירות נוספות הקשורות לאותו אירוע. בית המשפט גזר עליו חמישה מאסרי עולם מצטברים, וכן חמש שנים נוספות בשל העבירות הנוספות שבהן הורשע.

ללא הגנה: מרגע המעצר ועד לכתב האישום

על פי החוק הישראלי, כל מי שטרם מלאו לו 18 נחשב לקטין. כלל זה הוחל על פלסטינים בגדה המערבית רק בספטמבר 2011; עד אז נחשבו פלסטינים לקטינים רק עד שמלאו להם 16 שנים.

למרות צעד מבורך זה, גם לאחר התיקון אין החקיקה הצבאית מעניקה לקטינים פלסטינים את ההגנות הראויות, המוקנות לקטינים במשפט הבינלאומי ובספר החוקים הישראלי. מעצר ומאסר ממשיכים לשמש כאמצעי בלעדי להתמודדות עם הפרות חוק של קטינים - ולא כאמצעי אחרון. נוכחותם של הורים בחקירה - זכות המוקנית לקטינים ישראלים - אינה נזכרת כלל בחקיקה הצבאית, ופעמים רבות נחקרים הקטינים לבדם, אף בלא שניתנה להם אפשרות להתייעץ עם עורך דין. מלבד זה, אין בחקיקה הצבאית כללים ראיניים בנוגע להתנהלות בשעת מעצרם של קטינים ובמהלך חקירתם. הצבא נוהג להוציא קטינים ממיטותיהם באישון לילה כדי לעצור אותם, גם כאשר החקירה אינה דחופה. בניגוד לחוק הישראלי, המחייב להביא כל עצור בפני שופט בתוך 24 שעות - ועצור מתחת לגיל 14 בתוך 12 שעות - מאפשרים הכללים החלים בשטחים לדרות את הבאתו של קטין בפני שופט עד ליום השמיני למעצרו, בדיוק כמו בגירים.

גיל האחריות הפלילית בישראל ובשטחים הוא 12, ולא ניתן לנקוט הליכים פליליים נגד קטינים מתחת לגיל זה. ואולם

< מוחמד ג'וזאברה. צילום: מוסא אבו הששה, בצלם

העיניים והושיבו אותי על הרצפה. בזמן שישבתי חייל אחד דרך לי על הרגליים וחבט את הראש שלי על הדופן של הקונטיינר. הוא חזר על זה כמה פעמים. הוא גם קילל אותי ובעט בי כמה פעמים. זה נמשך עד הבוקר.

בבוקר, החיילים הוציאו אותי עם עצורים אחרים והושיבו אותנו בין הקונטיינרים. ישבנו שם הרבה זמן, אולי יותר משלוש שעות. בכל פעם הם לקחו אחד מאתנו לחקירה.

ג'וזאברה מסר לבצלם כי הוא נחקר באלימות:

לפני שהחוקר התחיל לחקור אותי הוא דחף אותי על הדופן של הקונטיינר. אחר כך הוא הושיב אותי על כיסא מול השולחן שלו והתחיל לחקור אותי ולשאל אותי על זריקת אבנים, ולגבי יום מסוים - האם זרקתי אבנים על מכונות אזרחיות או צבאיות, ומי היה אתי והאם המשפחה שלי ידעה שאני זורק אבנים. אני השבתי לחוקר בשלילה, ואמרתי שלא זרקתי אבנים בכלל. החוקר ענה לי שאני משקר. במהלך החקירה הוא קם יותר מפעם אחת והידק את הקשירה של הידיים שלי.

בסופו של דבר הודה ג'וזאברה בעבירות שייחס לו החוקר. הוא הורשע במסגרת עסקת טיעון ונגזרו עליו ארבעה חודשי מאסר, שאותם ריצה בבתי הכלא עופר ומגידו.

כרוניקה של הודאה ידועה מראש: מעצר וחקירה של נער שנחשד ביידוי אבנים

מוחמד ג'וזאברה, בן 16, הוא תלמיד כיתה י"א, המתגורר עם הוריו ושמונת אחיו במחנה הפליטים אל-ערוב שבמחוז חברון. ג'וזאברה סיפר לבצלם על מעצרו וחקירתו:

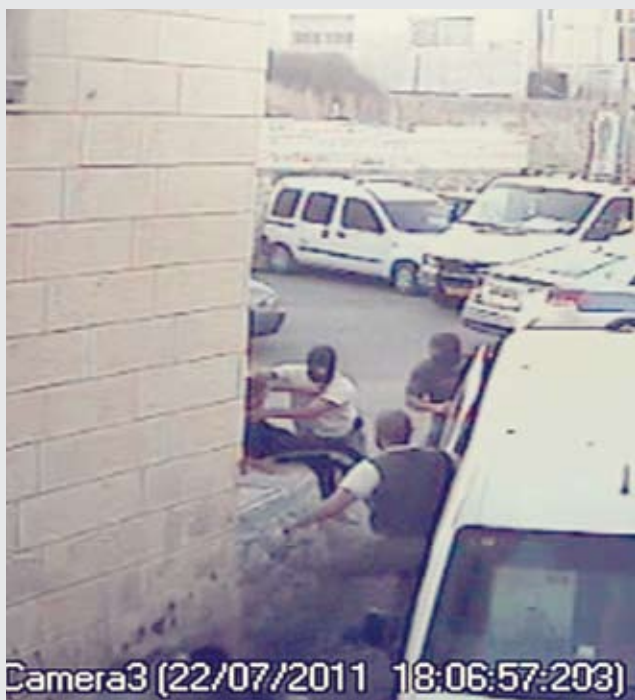
ביום חמישי, 19.5.2011, בסביבות השעה 2:00 לפנות בוקר, הגיעו לבית שלנו כוחות גדולים של הצבא הישראלי. החיילים פתחו את הדלת בכוח ונכנסו לחדר השינה שלי. הם העירו אותי בבעיטות ומכות עם הרובים שלהם. נבהלתי ומאוד פחדתי. קמתי מהמיטה ונעמדתי. קצין שאל אותי איך קוראים לי. ענית לו והוא אמר לי להתלבש כי הייתי בפיג'מה.

התלבשתי בזמן שהחיילים דיברו עם אבא שלי. הבנתי שהצבא הולך לעצור אותי. החיילים הוציאו אותי לרחוב. כשהגענו לרחוב, אחד מהם קשר את הידיים שלי מאחורי הגב. החיילים הובילו אותי לכביש הראשי. היו שם כל מיני כלי רכב של הצבא. חייל אחד שם לי כיסוי על העיניים ואז הכניסו אותי לתוך ג'יפ. הג'יפ התחיל לנסוע אחרי כמה דקות.

בדרך, בתוך הג'יפ, החיילים נתנו לי הרבה סטירות, מכות עם הקתות של הרובים ובעיטות. מישוהו בעט בי חזק בראש. חטפתי מכות ולא יכולתי להגן על עצמי בגלל שהידיים שלי היו קשורות מאחור

בדרך, בתוך הג'יפ, החיילים נתנו לי הרבה סטירות, מכות עם הקתות של הרובים ובעיטות. מישוהו בעט בי חזק בראש. חטפתי מכות ולא יכולתי להגן על עצמי בגלל שהידיים שלי היו קשורות מאחור. החיילים גם קיללו אותי, ואמרו דברים כמו בן זונה, כוס אמא שלך, מניאק וכאלה.

הג'יפ עצר והחיילים הכניסו אותי לאיזה קונטיינר. נכנסה לשם חיילת והיא הורידה לי את הכיסוי מהעיניים והגישה לי שאלון רפואי. היא שאלה אותי אם יש לי כל מיני מחלות ועניתי שלא. אחר כך החיילים שמו לי בחזרה את הכיסוי על

< צילום האירוע במצלמת אבטחה, מתוך וידיאו בצלם

< איסלאם ג'אבר. צילום: עאמר ערורי, בצלם

ג'אבר נלקח לחקירה במקום לא ידוע לו, ונחקר בחשד ליידוי אבנים ללא נוכחות הוריו ובלי שניתן לו להתייעץ עם עורך דין. כך תיאר את חקירתו:

החוקר שאל אותי: "למה זרקת אבנים?" ענית לו שלא עשיתי את זה. הורידו לי את כיסוי העיניים וראיתי שוטר ולידו אדם רעול פנים בלבוש אזרחי. השוטר אמר לי לחתום על דף שהיה כתוב בעברית אמרתי לו שאני לא יכול לחתום על שום דף. השוטר אמר לי: "בסדר". הוא קשר מחדש את הכיסוי על העיניים שלי. אחר כך החוקרים התחילו להרביץ לי. הם הכו אותי בכל הגוף עם הידיים שלהם, ואני חושב שגם עם אלה מגומי. כאב לי מאוד ובכיתי. אחרי זמן קצר הגיע מישוה ואמר לי להפסיק לבכות ושאבא שלי יבוא עוד מעט כדי לקחת אותי. הם הפסיקו להרביץ לי.

ג'אבר שוחרר בלי תנאים בכניסה להתנחלות מעלה זיתים בראס אל-עמוד, כשעה לאחר שנלקח. בני משפחתו חיכו לו במקום, לאחר שביררו עם נציגי המשטרה היכן ישוחרר. הוא נלקח על-ידי אביו לחדר המיון בבית החולים הדסה הר הצופים, שם אובחנו בו כמה חבלות חיצוניות. לדבריו, מאז האירוע הוא מתעורר בלילות מסויטים.

שלושה ימים לאחר האירוע הגיש אביו של ג'אבר תלונה במח"ש. ב-13.12.2011 מסרה מח"ש לבצלם כי התיק נסגר ללא חקירה בשל חוסר עניין לציבור. בצלם ביקש ממח"ש לצלם את התיק כדי לבחון אפשרות לערער על החלטה זו.

מסתערבים עצרו ילד בן 13 בעת ששיחק עם חבריו ברחוב במזרח ירושלים

מזרח ירושלים סופחה לישראל, ולכן קטינים הנעצרים שם זכאים לכל ההגנות המעוגנות בחוק הנוער הישראלי. למרות זאת, מפרה המשטרה במקרים רבים את זכויותיהם של קטינים פלסטינים החשודים ביידוי אבנים.

בשעות אחר הצהריים של יום שישי, 22.7.2011, שיחקו נערים משכונת ראס אל-עמוד כדורגל ברחוב. בשלב מסוים חצתה את הרחוב ניידת משטרה, בעוד ג'יפ של מג"ב חסם את אחת היציאות מהרחוב. הנערים נעמדו בצד, ואז עצרה לידם מכונית אזרחית שמתנה יצאו כמה מסתערבים. המסתערבים תפסו את איסלאם ג'אבר, ילד בן 13 תושב השכונה, הכניסו אותו בכוח למכונית ונסעו מהמקום. המעצר תועד במצלמת אבטחה המוצבת באופן קבוע מחוץ לחנות סמוכה.

כך תיאר ג'אבר לבצלם את רגעי המעצר:

המסתערבים השכיבו אותי על הגב, על הרצפה של המכונית, וכיסו לי את העיניים בחתיכת בד. אחד מהם שאל אותי בערבית: "איך קוראים לך? בן כמה אתה?" ואני ענית לו. פחדתי מאוד ובכיתי. לא ידעתי מה יקרה לי ולא הבנתי למה חטפו אותי ככה. אחר כך שאלו אותי עוד כמה שאלות. אחרי כל שאלה אחד מהמסתערבים נתן לי סטירה.

רצועת עזה: הרס כלכלי וניתוק מהגדה המערבית

עדיין תלויים באישורה של ישראל לכל פעולת ייבוא וייצוא. תושבי רצועת עזה גם אינם יכולים להגיע לגדה המערבית דרך מעבר רפיח, שכן ישראל אינה מתירה להם להיכנס לגדה מירדן.

המצור על רצועת עזה

ביוני 2007, לאחר שחמאס תפס את השלטון ברצועת עזה, הטילה עליה ישראל מצור הדוק. במסגרת זו אכפה ישראל הגבלות קשות על הייבוא לתוך הרצועה ועל הייצוא ממנה. לפי גורמים ישראלים רשמיים, נועד המצור להביא להפלת ממשלת חמאס. עד אוקטובר 2011 נועד המצור גם לגרום לשחרורו של החייל גלעד שליט. ככזה, מהווה המצור ענישה קולקטיבית של האוכלוסייה האזרחית ולכן אינו חוקי.

התוצאה - קריסה כלכלית ועוני חמור

מדיניות המצור הביאה לקריסת הכלכלה בעזה. האיסור על הכנסת חומרי גלם ועל ייצוא מהרצועה הביא לסגירתם של כ-95% מהמפעלים ומבתי המלאכה בשטחה. כתוצאה מכך איבדו רבבות אנשים את פרנסתם. נכון לדצמבר 2011, מגיע שיעור האבטלה בעזה ל-28%, לעומת שיעור של 18.7% בשנת 2000. יותר מ-70% מאוכלוסיית הרצועה תלויה בסיוע של ארגונים בינלאומיים כדי לרכוש מזון.

ייצוא מהרצועה - יש דבר כזה?

בשנים שלפני הטלת המצור כלל הייצוא מהרצועה, בין השאר, ריהוט, טקסטיל ותוצרת חקלאית. לפי נתוני לשכת המסחר הפלסטינית, בשנת 2004 יצאו מהרצועה 40 משאיות ליום בממוצע, בשנת 2005 - 34 משאיות ליום, בשנת 2006 - 17.5

ישראל עדיין שולטת ברצועה מבחויץ

בספטמבר 2005 הסיגה ישראל את כוחותיה מרצועת עזה, ובכך הביאה לשיפור מה ביכולתם של תושביה לנהל את חייהם, ובראש ובראשונה ביכולתם לנוע בחופשיות ברוב שטח הרצועה. עם זאת, ישראל עדיין שולטת במידה מכרעת בהיבטים מרכזיים בחייהם של תושבי הרצועה. ישראל הותירה בידיה שליטה מלאה במרחב האווירי והימי של הרצועה, זאת נוסף על שליטתה ברוב המעברים שבגבול הרצועה. תושבי עזה המבקשים להגיע לגדה המערבית חייבים לעבור דרך ישראל, ונדרשים לשם כך לקבל היתר מהרשויות הישראליות. הרשויות מנפיקות היתרים כאלה רק במקרים בודדים, שאותם הן מגדירות כ"מקרים הומניטאריים". מלבד זה,

מעבר רפיח אינו מאפשר העברת

סחורות, ולפיכך תושבי הרצועה עדיין

תלויים באישורה של ישראל לכל

פעולת ייבוא וייצוא

ישראל עדיין שולטת במרשם האוכלוסין הפלסטיני - המשותף לגדה המערבית ולרצועת עזה - ובמערכת המיסוי של הרצועה. במאי 2011 הכריזה מצרים כי מעבר רפיח ייפתח לתנועת פלסטינים באופן קבוע. פתיחת המעבר שיפירה את חופש התנועה של תושבי הרצועה, ורובם יכולים לצאת כיום למצרים ומשם למדינות אחרות, בלי צורך באישור של ישראל. ואולם מעבר רפיח אינו מאפשר העברת סחורות, ולפיכך תושבי הרצועה

< מתפרה במחנה הפליטים ג'באליא שנסגרה בעקבות המצור על הרצועה. צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 2.8.11

< חקלאי קוטף תותים לייצוא בבית לאהיא שבצפון רצועת עזה. צילום: איברהים אבו מוסטפא, ריטרס, 7.12.11. הייצוא התאפשר במסגרת היתרים נקודתיים שהנפיקה ישראל.

לגדה המערבית או לישראל. ייצוא זה כמעט שאינו נושא רווחים, והוא מתאפשר רק הודות לתרומה של ממשלת הולנד, המנהלת את הפרויקט ומממנת אותו.

ייבוא לרצועה: אוכל חן, חומרי בניין וטו

במאי 2010, לאחר השתלטות הצבא על המשט הטורקי, הקלה ישראל בהגבלות על הייבוא לרצועת עזה. עד לאותו מועד התירה ישראל להכניס לרצועה רק סחורות שהופיעו ברשימה מיוחדת שהורכבה לצורך זה. מאז, אוסרת ישראל רק על כניסת סחורות

משאיות ליום ובשנת 2007 - 45 משאיות ליום. כ-85% מהייצוא נשלח לישראל ולגדה המערבית.

עם הטלת המצור, אסרה ישראל לחלוטין על הייצוא מהרצועה, למעט היתרים נקודתיים לתוצרת חקלאית. בין יוני 2007 ליוני 2010 יצאו מהרצועה בסך הכול 255 משאיות של תותים ופרחים, שנועדו לייצוא לאירופה.

בסוף 2010 הכריזה ישראל על הקלות בהגבלות על הייצוא החקלאי. בין נובמבר 2010 לאפריל 2011 - עונת הייצוא החקלאי - אפשרה ישראל ייצוא תכולתן של כ-300 משאיות. כ-70% מהן נשאו תותים, כ-27% הובילו פרחים והשאר - עגבניות שרי ופלפלים.

ב-27.11.11 התקיימה במעבר ארז ישיבה עם ועדת חקלאי עזה לקראת עונת הייצוא החדשה. ישראל הצהירה כי בעונה זו - בין נובמבר 2011 למאי 2012 - היא תאפשר את יציאתן של 580 משאיות בסך הכול. כ-51% מהן יכילו תותים, כ-22% עגבניות שרי, כ-17% פרחים וכ-9% פלפלים.

לפי הנתונים שבידי בצלם, במהלך שנת 2011 יצאו בסך הכול מהרצועה 223 משאיות (493.5 טונות) של תותים, 12 משאיות (34 טונות) של פלפלים, שלוש משאיות (11 טונות) של עגבניות שרי ו-9,578,040 זרי פרחים.

כמויות אלה זניחות בהשוואה לאלה שיצאו מהרצועה לפני הטלת המצור, והן רחוקות מלענות על צרכי האוכלוסייה. נוסף על כך, ישראל מאפשרת כעת ייצוא לאירופה בלבד, ולא

כיום אין ברצועת עזה מחסור במזון, אולם עדיין קיים בה מחסור חמור בחומרי גלם לבניין

שלטענתה משמשות, או עשויות לשמש, לצרכים צבאיים - ובכלל זה דלק וחומרי בניין.

במהלך שנת 2011 אישרה ישראל להכניס לרצועה 4,170 משאיות לחודש במוצע. מדובר בכמות כפולה מזו שנכנסה

< כיתה בבית הספר בשיר א-רייס בעיר עזה. צילום: מוחמד סבאח, בבלם, 26.10.11

מחסור בכיתות לימוד

ברצועת עזה ישנם כ-450,000 תלמידי בית ספר יסודי ותיכון. מספר זה עולה מדי שנה בשל ריבוי טבעי. האיסור על הכנסת חומרי בניין לרצועת עזה מונע הן שיקום של בתי ספר שניזוקו במהלך מבצעים צבאיים שביצעה ישראל ברצועה, הן שיפוץ של בתי ספר הנדרש עקב בלאי טבעי והן בניית בתי ספר חדשים.

על-פי נתוני אונר"א ומשרד החינוך ברצועת עזה, בשנת הלימודים שהחלה בספטמבר 2011 חסרו ברצועה כ-1,000 כיתות לימוד בעבור כ-40,000 תלמידים. נוסף על כך, ישנן עשרות כיתות לימוד הזקוקות לשיפוץ. כדי להתמודד עם המחסור בכיתות נאלצים רוב בתי הספר לקיים את הלימודים בשתי משמרות. בשנת 2011 למדו במשמרת צהריים כ-197,500 תלמידים.

הפסקות חשמל תכופות - והניוב זורם לים

שנות המצור הרבות גרמו לפגיעה קשה באספקת החשמל לתושבי הרצועה. המשבר החל עם הפצצת תחנת החשמל של עזה לאחר חטיפתו של גלעד שליט ביוני 2006. בספטמבר 2007, לאחר שהכריזה על ממשלת חמאס כעל "ישות עוינת", צמצמה ישראל את אספקת הסולר התעשייתי הדרוש להפעלת התחנה. בעקבות עתירה לבג"ץ התחייבה המדינה לספק לרצועה כ-63% מכמות הסולר הדרושה כדי לספק את כל צורכי התושבים, אולם

לרצועה עד יוני 2010, אולם היא עדיין מהווה רק כ-40% מכמות הסחורות שנכנסו לרצועה טרם הטלת המצור ביוני 2007. כיום אין ברצועת עזה מחסור במזון, אולם עדיין קיים בה מחסור חמור בחומרי גלם לבניין. בשנת 2011 עמדה הכמות החדשית הממוצעת של חומרים אלה שהוכנסה לרצועה על 17% מהכמות החדשית הממוצעת שנכנסה לרצועה בשנים 2005-2007, קודם להטלת המצור.

קושי לבנות ולשקם מבנים הרוסים

האיסור על הכנסת חומרי בניין לרצועת עזה מונע מתושביה לשקם את ההרס הרב שגרמה ישראל במבצע "עופרת יצוקה" בין דצמבר 2008 לינואר 2009. במהלך המבצע נהרסו לחלוטין כ-3,500 בתים - ואלפי בתים נוספים ניזוקו באופן חלקי. כן נגרם נזק רב לתשתיות ולמבני ציבור.

ישראל מאפשרת כיום להכניס לרצועה רק חומרי בנייה המיועדים לפרויקטים בפיקוח בינלאומי. מאז הודיעה ישראל על ההקלות בהגבלות על ייבוא ביוני 2010, אושרו כ-160 מיזמים כאלה, הכוללים בניית תשתיות, שיקום בתי חולים, דיור ועוד. עשרות מיזמים נוספים ממתניים לאישור ישראלי, חלקם יותר משנה. במסגרת זו, הוכנסו לרצועה בשנת 2011 כ-685 משאיות של חומרי בניין בממוצע לחודש, זאת לעומת ממוצע של כ-5,000 משאיות בחודש בשנתיים שקדמו למצור.

< ביוב זורם לים ברצועת עזה. צילום: אן פק, activestills.org, 2.2.12

מציאות זו יוצרת פער קבוע של יותר מ-30% בין צורכי התושבים ובין אספקת החשמל בפועל. כאשר ישנו עומס, עלול הפער להגיע עד 45%. בשל המחסור, מבצעות הרשויות הפסקות חשמל יזומות הנמשכות באזורים מסוימים עד שמונה שעות ביום.

כתוצאה מהמחסור הקבוע בחשמל, בארות המים ותחנות ההתפלה אינן מתפקדות כנדרש. המים ברצועה נשאבים כולם מאקוויפר החוף, ובשל שאיבת יתר מאקוויפר זה לאורך שנים איכותם ירודה מלכתחילה. נוסף על כך, בגלל עבודתן המקוטעת של תחנות ההתפלה, חלק מהמים המסופקים לתושבי עזה אינם מותפלים כראוי. על פי נתוני קואליציית הארגונים EWASH, העוסקת במצוקת המים בשטחים, נכון ליולי 2011 רק 5%-10% מהמים שמספק אקוויפר החוף עומדים בתקן של ארגון הבריאות העולמי. שאר המים מזוהמים ברמות גבוהות של כלוריד ושל חנקות - המגיעות למאות אחוזים מעל לרמות המומלצות על-ידי ארגון הבריאות העולמי. גם הטיפול בשפכים נפגע, ומדי יום מוזרמים לים עד שמונים אלף קוב מי שפכים לא-מטופלים או מטופלים חלקית. אספקת המים משובשת גם היא, ועל פי נתוני EWASH מינואר 2011, כ-45% מתושבי הרצועה היו מחוברים למים זורמים רק במשך 6-8 שעות בכל יומיים. אלפי אנשים נוספים אינם מחוברים כלל לרשת המים והם נאלצים לקנות אותם. גם חלק מהתושבים המחוברים לרשת המים קונים מים מטהרים לשתייה, אולם לכ-17% מתושבי הרצועה אין אפשרות כלכלית לרכוש מים כאלה.

בפועל היא מספקת פחות מכך. מלבד זה, התעוררה בשנת 2010 מחלוקת בין שלטון חמאס לבין הרשות הפלסטינית בגדה בנוגע לתשלום על הסולר. מחלוקת זו הובילה לצמצום נוסף באספקת הסולר. בתחילת שנת 2011 החלה רשות האנרגיה של רצועת עזה לייבא סולר תעשייתי בעלות מופחתת דרך המנהרות העוברות מתחת לגבול מצרים.

כתוצאה מהמחסור הקבוע בחשמל, בארות המים ותחנות ההתפלה אינן מתפקדות כנדרש... מדי יום מוזרמים לים עד שמונים אלף קוב מי שפכים לא-מטופלים או מטופלים חלקית

נכון לסוף שנת 2011, יותר ממיליון מתושבי הרצועה תלויים באספקת חשמל המגיעה מישראל. כאשר חלות תקלות באספקת החשמל מישראל, נדרש זמן רב לתיאום התיקונים. כך, למשל, ב-17.11.11 חלה תקלה באחד מקווי החשמל, המשרת כ-120,000 תושבים. רק ב-3.12.11, לאחר כשלושה שבועות, אפשרה ישראל את תיקון התקלה.

< דייגים פורשים רשתות בנמל עזה. צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 1.11.11

פגיעה בחקלאות ובדיג

המגזר החקלאי נפגע קשות בשל מדיניות המצור, ובשל כך איבדו אלפי אנשים את מקור פרנסתם. זאת, בין השאר, בגלל האיסור על הכנסה לרצועה של פריטים בסיסיים, כמו חומרי הדברה וחלקי חילוף למערכות השקיה, ובשל האיסור על הייצוא. נוסף על כך, הכריזה ישראל על כשליש מכל האדמות החקלאיות ברצועה, אלה הסמוכות לגבול ישראל-עזה, כעל "רצועת ביטחון". הגישה לאזורים אלה אסורה או מוגבלת, והונהגו בהם הוראות מקלות לפתיחה באש. עקב כך, חקלאים אינם יכולים להגיע לאדמתם מחשש שייפגעו.

המגזר החקלאי נפגע קשות בשל מדיניות המצור, ובשל כך איבדו אלפי אנשים את מקור פרנסתם

ישראל אף צמצמה במהלך השנים את האזורים המותרים לדיג. בשנת 1994 הורשו הדייגים להגיע עד לטווח של 20 מייל ימי מחופי הרצועה. ב-2006 צומצם הטווח לשישה מיילים ימיים,

ומאז מבצע "עופרת יצוקה" הגבילה אותו ישראל לשלושה מיילים ימיים בלבד. בסוף דצמבר 2011 הציב חיל הים הישראלי חמישה מצופים לאורך קו החוף, מבית לאהייה ועד רפיח, במרחק של שלושה מייל ימי מהחוף. לפי המידע שהגיע לבצלם, בכמה מקרים ירו ספינות חיל הים לעבר דייגים שהתקרבו למצופים. כתוצאה מכך, הדייגים חוששים להתקרב אל המצופים, והאזור המותר לדיג מוגבל עוד יותר משהיה בעבר.

מלאי הדגים בטווח זה מצומצם, והדייגים מתקשים להתפרנס ולספק את הביקוש. לפי נתוני OCHA, בשל הגבלת הדיג לאזורים הקרובים לחוף, היה שלל דיג הסרדינים בשנת 2011 הנמוך ביותר ב-12 השנים האחרונות. בשנים 2009-2011 היה השלל הממוצע לעונה 437 טונות, פחות מרבע מהממוצע בשנים 2008-2006 שהגיע ל-1,817 טון.

חיל הים החרים בכמה מקרים סירות וציוד דיג. לעתים הוחזר רק חלק מהציוד שהוחרם, כולל מקרים שבהם הוחזרו סירות ללא מנועיהן. ככל הידוע לבצלם, בשנת 2011 הוחזרו 24 סירות דיג - וכן רשתות, מכשירי GPS, ציוד נוסף ודגים. רק תשע מהסירות הוחזרו לבעליהן, וזאת ללא הציוד שהיה בהן.

בשל קשיים אלה, נאלצו רבים מהדייגים להפסיק את עבודתם. כיום רשומים ברצועת עזה רק 3,700 דייגים, לעומת כ-10,000 דייגים שהיו רשומים בשנת 2000.

משפחת דייגים איבדה את מקור פרנסתה

< חדר בכר. צילום: מוחמד סבאח, בצלם

חדר חסן ח'דר בכר הוא דייג בן 29, נשוי ואב לשלושה, המתגורר במחנה הפליטים א-שאטי בעיר עזה. כך הוא תיאר לבצלם את ההשלכות של ההגבלות שמתילה ישראל על הדיג ברצועה:

כבר 14 שנה אני עובד עם אבא שלי כדייג על סירה ממונעת בים של עזה. גם הסבים שלי היו דייגים. למרות כל הקשיים וההגבלות על העבודה שלנו, הצלחנו בעבר להתפרנס מהדיג.

ב-11.09.11 דגתי בים של בית לאהייא מול א-סודאניה יחד עם אבי ושישה אנשים נוספים, בשתי סירות. חיל הים הישראלי עצר אותנו ולקח אותנו לחקירה במחסום ארז. הם שיחררו אותנו בסוף היום כשאנחנו יחפים, החיילים החרימו את שתי הסירות, ולקחו גם את המנועים, את הרשתות, את מכשירי הניווט ואת ציוד הדיג. הייתי בהלם והרגשתי שהחריבו את הבית שלנו.

מאז ועד היום אני לא עובד. אבא שלי חולה לב ועכשיו אנחנו לא יכולים לקנות לו תרופות, לכן הוא מטופל במרפאה של אונר"א. מאז שאין לי עבודה, אני קונה פירות רק פעם בחודש, ובשר או עופות פעם או פעמיים בחודש. אין לי כסף לבגדים לי ולמשפחה שלי. בחג עיד אל-אדחא עבר עליי יום קשה מאוד, נשארתי בבית כאילו שזה יום רגיל, לא שחטתי כבש ולא הלכתי לבקר קרובי משפחה. הבנים שלי והאחים הרגישו מחסור בחג בגלל שהם לא קנו דברים כמו החברים שלהם. ראיתי עצב בעיניים שלהם כי הם רצו ליהנות בחג כמו כולם.

שבהם הוא סגור. רשויות מצרים הודיעו כי נשים, קטינים וגברים מעל גיל 45 לא יידרשו לקבל אשרת כניסה למצרים, וכי מספר העוברים במעבר יוגבל ל-600 ביום.

בחודשים הראשונים להפעלת המעבר נדרש כל מי שרצה לצאת מהרצועה להירשם מראש במשרד הפנים הפלסטיני. בשל הביקוש הרב למעבר בתקופה זו - בעיקר במהלך חודש הרמדאן שחל השנה באוגוסט - הורשו לעבור למצרים מקרים דחופים בלבד, כגון חולים וסטודנטים ששנת הלימודים שלהם מתחילה, וכן בעלי דרכונים זרים. נמסר כי גם פלסטינים המקורבים לשלטון חמאס קיבלו היתרים בלי שנאלצו להמתין. בדצמבר 2011 נמסר לתושבים כי ניתן להגיע ישירות למעבר וכי הצורך בהרשמה מראש בוטל. ככל הידוע לבצלם, מאז מתנהלת תנועת התושבים במעבר באופן חופשי.

על-פי נתוני רשות המעברים הפלסטינית, מיוני עד סוף דצמבר 2011 יצאו דרך מעבר רפיח כ-14,867 בני אדם בחודש בממוצע, וכ-14,372 בני אדם בממוצע נכנסו לרצועה דרכו. לשם השוואה, בחודש מארס, לפני ההצהרה על פתיחת המעבר, יצאו דרכו 5,561 אנשים ונכנסו 4,064 ובאפריל יצאו 4,879 ונכנסו 5,433. לפני שחמאס תפס את השלטון - בעת שהמעבר פעל בהתאם להסכם המעברים שנחתם בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית - עברו בו בממוצע 40,000 אנשים מדי חודש.

המצרים מחזיקים ברשימות של "מנועי מעבר". לדברי מנהל מעבר רפיח מטעם ממשלת חמאס, לרשויות לא ידוע כמה אנשים נמצאים ברשימה ומהם הקריטריונים למניעה. במהלך שנת 2011 מנעו המצרים את יציאתם מעזה של 8,037 אנשים.

"כלכלת המנהרות"

כתוצאה ממדיניות המצור, התפתחה ברצועת עזה כלכלה המתבססת על המנהרות המחברות את דרום הרצועה לרפיח המצרית. מאז הטילה ישראל את המצור הוכנסו סחורות רבות לרצועה דרך המנהרות, שמשללת חמאס מפקחת על פעולתן וגובה מסים ממפעיליהן. נוסף על מוצרי צריכה, מוצרים דרך חלק מהמנהרות אמצעי לחימה מסוגים שונים, כולל רקטות. חיל האוויר הישראלי הפציץ רבות מהמנהרות והשבית את פעולתן.

לאחר שישראל הקלה בהגבלות על הייבוא לרצועה, ירד היקף הפעילות המסחרית במנהרות. כיום מכניסים דרכן בעיקר חומרי בניין, דלק וסחורות שלא ניתן להכניס במעברים הרשמיים. המנהרות מספקות פרנסה לכאלף איש. ברור כי הכנסתן של סחורות בדרך זו אינה יכולה להיות תחליף הולם לפעילות כלכלית יציבה של משק הרצועה, שבו תלויים יותר ממיליון וחצי בני אדם.

תנועה מחוץ לרצועה

מעבר רפיח

בסוף מאי 2011, לאחר כמעט ארבע שנים שבהן הגבילה את השימוש במעבר, הודיעה מצרים על פתיחת מעבר רפיח לתנועת פלסטינים באופן קבוע ורשמי. בהתאם להודעה, נפתח המעבר בכל יום בין 9:00 ל-17:00, למעט ימי שישי וחגים רשמיים,

המלווים אותם. על פי נתוני ארגון הבריאות העולמי, בין ינואר לנובמבר 2011 הגישו 9,800 איש בקשות לאישור לעבור במעבר ארז לצורך טיפול רפואי. 89.3% מהבקשות אושרו. זוהי עלייה לעומת שנת 2010, שבה אושרו 81.6% מהבקשות. 233 מהבקשות, שהן 2.4%, נדחו, בהן בקשה של קטין אחד - ו-744 בקשות, שהן 8.3% עוכבו, בהן בקשות של 168 קטינים. מכיוון שניתן להגיש את הבקשות רק עשרה ימים לפני מועד תור הטיפול הרפואי, מטופלים שבקשתם עוכבה הפסידו בדרך כלל את התור שנקבע להם. מטופלים אלה נאלצו לקבוע תור חדש ולהגיש שוב את בקשת המעבר.

עיכובים נוספים בטיפול נגרמו בשל מגבלות שהטיל משרד הבריאות הפלסטיני ברמאללה.

הגבלת מעברם של פלסטינים בין הרצועה לגדה

מאז תחילת אינתיפאדת אל-אקצא פועלת ישראל בדרכים שונות על מנת להפריד בין הגדה המערבית ובין רצועת עזה ולפצל את האוכלוסייה הפלסטינית לשתי אוכלוסיות נפרדות. החל בנובמבר 2007 אוסרת ישראל על פלסטינים הרשומים כתושבי רצועת עזה לשהות בגדה המערבית ללא היתר שהייה מיוחד, שתוקפו שלושה חודשים בלבד. איסור זה חל גם על פלסטינים החיים בגדה זה שנים. היתרי המעבר מהרצועה לגדה ניתנים במשורה ותוך הערמת קשיים רבים, כגון דרישה להפקיד ערבות כספית גבוהה.

רוב הפלסטינים המורשים לעבור במעבר ארז הם סוחרים - או חולים היוצאים לקבל טיפול רפואי בגדה ובישראל ובני משפחה

מוחמד, בן 28. היום הוא אבא לבת. לפני שלוש שנים בערך אבא שלי סבל מקרע במעיים ואושפז בבית החולים אל-אהלי בחברון למשך כחודשיים. רק אחרי 15 יום סיפורי לי שאבא שלי מאושפז. התקשרתי כל יום לשאול מה שלומו. בני המשפחה שלי לא מספרים לי כל מה שמתרחש אצלם כדי שלא יהיה לי קשה וכדי שלא אדאג.

בחדש יוני 2011 הצלחתי בפעם הראשונה, אחרי 11 שנים, לראות את אמא שלי, את האחים ואת האחיות שלי ואת הילדים שלהם דרך האינטרנט. דיברתי איתם במשך 40 דקות. כשראיתי אותם לא זיהיתי אף אחד חוץ מאחותי סמירה, התחלתי לשאול כל אחד מי הוא.

אני מרגישה בתוכי המון כאב בגלל שאני רחוקה מהמשפחה שלי. הכאב הזה מתגבר בחגים כשאני רואה שהמשפחות של הגיסות שלי מבקרות אותן, ורק אותי לא מבקרים. אני בוכה כשאני נזכרת בבני המשפחה שלי.

במהלך השנים שעברו ניסיתי יותר מפעם אחת להשיג היתר כניסה לישראל כדי להגיע לגדה אבל במשרד התיאום והקישור בעזה אמרו שאני מסורבת בגלל גילי הצעיר. אחרי כמה ניסיונות הפסקתי להגיש בקשות בגלל התסכול מהסירוב שחזר על עצמו.

תושבת עזה נותקה ממשפחתה בגדה

סוהא קאסם חסן אבו ג'אבר, בת 33, מתגוררת בח'אן יונס עם בעלה וחמש ילדיה. ג'אבר נולדה בחברון, נישאה בגיל 15 ועברה לגור ברצועת עזה. בשנת 1998 ובשנת 2000 ביקרה ג'אבר את משפחתה בחברון, יחד עם ילדיה, אולם מאז פרצה האינתיפאדה השנייה לא התאפשר לה לבקר את משפחתה:

< סוהא אבו ג'אבר.
צילום: ח'אלד עזאיזיה, בצלם

בשנת 2002 אחי מועתז, בן 30, התחתן, ולא יכולתי להגיע לחתונה שלו. מאז נולדו לו שני ילדים ולא זכיתי לפגוש אותם. בשנת 2007 מת אחי אכרם, בן 33, במהלך ניתוח להסרת כיס המרה. גם אותו לא הצלחתי לראות ולא יכולתי להיפרד ממנו או להשתתף בהלוויה שלו. אני זוכרת שביקשתי מהמשפחה שלי שלא יקברו אותו עד שאני רואה אותו. לא תפקדתי במשך שלושה ימים. הייתי בהלם והרגשתי שאני כלואה בעזה ולא יכולה לראות את המשפחה שלי. בשנת 2008 התחתן אחי

גלעד שליט חופשי

אסורות בתכלית האיסור ומוגדרות במשפט הבינלאומי "לקיחת בני ערובה". הדבר חמור שבעתיים כשלתביעות נלווה איום לפגוע בחייו או בשלמות גופו של בן הערובה, אם אלה לא ייענו. נסיבות תפיסתו של שליט וההחזקה בו מצביעות בבירור על כך שמדובר במעשה של "לקיחת בן ערובה".

באוקטובר 2011, חמש שנים וארבעה חודשים לאחר חטיפתו של שליט, הושגה עסקה לשחרורו בין ישראל לארגון חמאס. העסקה, שהושגה בתיווך גרמני ומצרי, נחתמה במצרים ב-11 באוקטובר 2011. ב-18 באוקטובר הועבר שליט למצרים ומשם לישראל, כשבמקביל שוחררו 450 אסירים פלסטינים. במסגרת השלב השני של העסקה, שיצא לפועל ב-18 בדצמבר 2011, ישראל שחררה 550 אסירים נוספים.

בצלם מברך על שחרור שליט שהוחזק תוך הפרה בוטה של זכויותיו.

ב-18.10.11 שוחרר גלעד שליט לאחר שהוחזק במשך למעלה מחמש שנים כבן ערובה בעזה. לצלב האדום לא ניתנה מעולם גישה לשליט, ובני משפחתו לא הורשו לעמוד אתו בקשר ולא קיבלו כל מידע על התנאים שבהם הוחזק. לאורך כל שנות החזקתו תבע בצלם מהנהגת חמאס, השולטת בפועל ברצועת עזה, לשחרר את שליט ללא תנאים, ולהעניק לו - עד לשחרורו - יחס אנושי. נוסף על כך דרש בצלם לאפשר לנציגי הצלב האדום הבינלאומי לבקר. לאחר שחרורו פורסם בתקשורת כי בתקופה הראשונה להחזקתו סבל גלעד שליט מיחס שתואר כקשה, ואשר השתפר לאחר זמן מה. עוד נמסר, כי במהלך חמש השנים שבהן נכלא לא סיפקו לו שוביו משקפיים למרות קוצר הראייה שלו, וכן שבשל תזונה מוגבלת ירד משקלו בכ-10 ק"ג.

תפיסת אדם (אזרח או לוחם) והחזקתו בכוח - לצורך הפעלת לחץ על הצד היריב ואילוצו להיענות לתביעות מסוימות -

של מי האדמה הזאת?

ההתנחלויות בגדה ובמזרח ירושלים

ברחבי הגדה המערבית קיימות כיום:

- 124 התנחלויות ישראליות שבהן הכיר משרד הפנים כיישובים, מהן שלוש שהוכרו רק בשנת 2010: חמדת ורותם בבקעת הירדן ואבנת בצפון ים המלח.
 - 12 שכונות ישראליות במזרח ירושלים, בשטחים שסופחו לישראל ב-1967 ושצורפו לשטח השיפוט של עיריית ירושלים. כמו כן הוקמו כמה מובלעות ישראליות בלב השכונות הפלסטיניות, הגדולות שבהן שוכנות בסילוואן, בראס אל-עמוד ובשיח' ג'ראח.
 - כמאה התנחלויות שהרשויות לא הכירו בהן באופן רשמי, המכונות "מאחזים".
- לצורך הקמת כל ההתנחלויות האלה, משנת 1967 ועד היום, נגזלו מהאוכלוסייה הפלסטינית מאות אלפי דונמים של אדמות, ועל הציבור הפלסטיני נאסר לעשות בהן שימוש.

כמעט חצי מיליון מתנחלים

לפי הנתונים האחרונים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בסוף שנת 2010 הגיע מספר המתנחלים בגדה המערבית ל-311,430 נפש. לפי הנתונים האחרונים שפרסם מכון ירושלים לחקר ישראל, בסוף שנת 2009 גרו בשכונות הישראליות שהוקמו במזרח ירושלים 186,646 נפש. אוכלוסיית המתנחלים - בגדה המערבית ובמזרח ירושלים - מהווה כ-6.4% מאוכלוסיית ישראל. נתונים אלה נמוכים מהנתונים שהוצגו בשנים קודמות, שכן הם מבוססים על מפקד האוכלוסין שנערך בשנת 2008, ולכן אינם כוללים תיירים או תושבים ארעיים שנכללו באומדני אוכלוסייה קודמים.

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2010 גדל מספר המתנחלים בגדה (לא כולל מזרח ירושלים) ב-4.9%, שיעור גידול הגבוה פי 2.6 מזה של כל אוכלוסיית ישראל באותה שנה, המגיע ל-1.9%. 29% מהגידול באוכלוסיית המתנחלים מוסבר בהגירה מיישובים בישראל אל ההתנחלויות.

בנייה מואצת לאחר ההקפאה: 40% מהתחלות הבנייה הממשלתיות נעשות בשטחים

בנובמבר 2009 החליטה הממשלה על הקפאת הבנייה בהתנחלויות למשך עשרה חודשים. החלטה זו לא חלה על הבנייה במזרח ירושלים. תוקפה של החלטה זו פג בספטמבר 2010.

לפי נתוני משרד הבינוי והשיכון, בשנת 2010 החלה ביוזמת המשרד בנייתן של 119 דירות בהתנחלויות הגדה ועוד 593 בשכונות הישראליות במזרח ירושלים - בסך הכול 712 דירות, שהן 15% מכלל הדירות שהמשרד החל בבנייתן בשנה זו. באותה שנה הסתיימה בנייתן של 334 דירות בהתנחלויות בגדה ו-951 דירות נוספות בשכונות הישראליות במזרח ירושלים - כולן ביוזמת משרד השיכון. בסך הכול: 1,285 דירות, שהן 27% מכלל הדירות שנבנו ביוזמת משרד השיכון ואשר בנייתן הסתיימה.

בשבעת החודשים הראשונים של 2011 גבר קצב התחלות הבנייה בהתנחלויות. ביוזמת משרד השיכון החלה בתקופה זו בנייתן של 90 דירות בהתנחלויות ועוד 1,399 דירות בשכונות הישראליות במזרח ירושלים. בסך הכול: 1,489 דירות, שהן 39% מסך כל התחלות הבנייה ביוזמת משרד השיכון. בתקופה זו הסתיימה בנייתן של 351 דירות בהתנחלויות, נוסף על 618 דירות בשכונות הישראליות במזרח ירושלים - כולן ביוזמת משרד השיכון. בסך הכול: 969 דירות, שהן 48% מכלל הדירות שנבנו ביוזמת משרד השיכון ואשר בנייתן הסתיימה.

< הקמת ההתנחלות החדשה "לשם" באזור סלפית. צילום: חגית עופרן, "שלום עכשיו", 21.1.12

< אכלוס ההתנחלות החדשה בשכונת ראס אל-עמוד במזרח ירושלים. צילום: אורן זיו, activestills.org, 25.5.11

- באוקטובר הופקדה תכנית להקמת שכונה חדשה במזרח ירושלים בשם גבעת המטוס, הכוללת בנייה של 2,610 דירות. תכנית זו תלויה בביצוע תהליך של איחוד חלקות וחלוקתן מחדש. חלק מהשטח נמצא בבעלות פלסטינית פרטית, ומאחר שהקרקע לא הופקעה, כפי שנעשה בשכונות ישראליות אחרות, ייתכן שחלק משטח השכונה החדשה ישמש להרחבת הכפר הפלסטיני בית צפאפא. לפי מפת בעלויות הקרקע באזור, ניתן להניח שלפחות 1,700 מהדירות יועדו לאוכלוסייה ישראלית.

- בנובמבר הופקדה תכנית לפארק לאומי חדש על מורדותיו המזרחיים של הר הצופים. הפארק עתיד ליצור חיבור פיזי בין ירושלים לבין מתחם E-1 שמצפון להתנחלות מעלה אדומים, ואשר בו מתכננת ישראל לבנות כ-4,000 דירות.

באוגוסט 2011 אישר שר השיכון לקדם תכניות לבניית 625 דירות במערב פסגת זאב, צמוד לשטחה הבנוי של השכונה הפלסטינית בית חנינא, ו-1,600 דירות נוספות ברכס שועפאט (רמת שלמה). תכנית זו טרם נידונה בוועדה המחוזית.

השנה הושלמה גם בניית מתחם דירות מפואר עבור מתנחלים בשכונת ראס אל עמוד. במתחם, שבעבר היה תחנת משטרת ש"י, 17 דירות והוא נמצא מול שכונת המתנחלים מעלה זיתים שבה נבנו השנה 60 דירות נוספות. שני מתחמים אלה חולשים על הכניסה הראשית לראס אל-עמוד.

תכניות בנייה נרחבות במזרח ירושלים

בשנת 2011 הגבירה ישראל את מאמציה לאשר תכניות להרחבת שכונות ישראליות קיימות ולהקמת שכונה ישראלית חדשה במזרח ירושלים, וכן להקמת פארק לאומי חדש באזור זה. תכניות אלה, אם יצאו לפועל, ינתקו את השכונות הפלסטיניות משאר חלקי הגדה המערבית.

בשנת 2011 ישראל הגבירה את מאמציה לאשר תכניות להרחבת שכונות ישראליות קיימות ולהקמת שכונה ישראלית חדשה במזרח ירושלים, וכן להקמת פארק לאומי חדש באזור זה

במהלך השנה אישרה הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה ארבע תכניות, שהופקדו להתנגדויות הציבור:

- באוגוסט אישרה הוועדה שתי תכניות הרחבה לשכונת הר חומה: האחת לבנייה של 930 דירות דרומית-מזרחית לשטח הבנוי בשכונה, והשנייה - לבניית 42 דירות בתוך השטח הבנוי.

< מימין הריסות במאחז "מגרון" (צילום: רונן זבולון, ריטרס) ומשמאל מאחז "דרך האבות" שפינוי נדחה שוב ושוב (צילום: בצלם).

בשנים האחרונות הוגשו לבג"ץ כמה עתירות בדרישה להריסת מאחזים. חלקן נדחו ובאחרות טרם התקבלה החלטה:

- בשנת 2006 עתרה תנועת "שלום עכשיו" לבג"ץ בדרישה לפינוי המאחז מגרון, שהוקם בין ההתנחלויות גבע בנימין ועופרה בגדול בשנת 1999. המאחז הורחב בשנת 2002. כיום זהו המאחז הגדול ביותר בגדה ומתגוררים בו כ-250 תושבים. רק כחמש שנים לאחר הגשת העתירה, באוגוסט 2011, הורה בג"ץ למדינה לפנות את המאחז אך דחה את הפינוי עד סוף מארס 2012.
- בשנת 2008 עתרה תנועת "שלום עכשיו" לבג"ץ נגד בנייה בלתי חוקית על קרקע פלסטינית פרטית במאחז דרך האבות, הסמוך להתנחלות אלעזר שבגוש עציון. בספטמבר 2011 הכשיר בג"ץ את הבנייה הבלתי חוקית במאחז. למרות שהמדינה הצהירה במשך קרוב לתשע שנים כי הבנייה במאחז נעשתה בניגוד לחוק, קיבלו השופטים את טענת המדינה, כי הריסת המאחז אינה מצויה בסדר העדיפויות של המנהל האזרחי, ודחו את העתירה.
- במסגרת דיון בעתירה שהגיש ארגון "יש דין" לבג"ץ בשנת 2008, התחייבה המדינה להודיע לבג"ץ עד סוף שנת 2011 מתי תפעל לפינוי של מאחז עמונה, שהוקם בשנת 1995 על קרקע פלסטינית פרטית. בהגיע מועד זה, ביקשה המדינה מבג"ץ ארכה נוספת, עד סוף 2012.

בפברואר החלו ועדות התכנון לדון בתכניות להקמת שני מתחמי מתנחלים חדשים בשכונת אום הארון שבשיח' ג'ראח. אישור תכניות אלה יחייב פינוי של משפחות פלסטיניות, המתגוררות בשכונה יותר משישים שנה. בשנת 2009 פונו מבתיהן ארבע משפחות פלסטיניות שגרו בחלק אחר של השכונה, בעקבות תביעות בעלות שהגישו עמותות מתנחלים.

בידה האחת מאשרת ובידה השנייה הורסת

חלק מההתנחלויות בגדה זכו לכינוי "מאחזים". התנחלויות אלה הוקמו ללא החלטת ממשלה, בלא שהוקצתה להן קרקע, ללא תכנית בנייה מאושרת ובחלק מהמקרים על קרקע פלסטינית פרטית. למרות זאת, נעשתה הקמתן בסיוע ממשלתי ובידיעת הצבא, כשהרשויות נמנעות מלאכוף עליהן את החוק. במסגרת תכנית "מפת הדרכים" ובעקבות עתירות לבג"ץ התחייבה ישראל לפנות את כל המאחזים שהוקמו לאחר שנת 2001, אולם בפועל נקטה רק פעולות סמליות מעטות.

בשנת 2011 הסתפק המנהל האזרחי בהריסת שלושה מבני קבע שנבנו במאחז מגרון נוסף על כמה מבנים ארעיים במאחזים לא-מאוישים. הממשלה אף החליטה במהלך השנה להכשיר את הבנייה הבלתי חוקית במאחזים היוכל, חרשה ושבות רחל. לאחר ההחלטה הכריזה המדינה על קרקעות בהיקף של כאלף דונם כעל "אדמות מדינה" והקצתה אותן למאחזים היוכל וחרשה; זאת על אף שהשטח הבנוי במאחזים אלה מסתכם בשבעים דונם בלבד.

< השתלטות על אדמות בבקעת הירדן באמצעות הכרזה על שטחי אש. צילום: 23.5.11, activestills.org

שווא ולפיהן האדמות נחוצות "לצרכים צבאיים", "לצורכי ציבור" או שהן "אדמות מדינה". מנגנון זה אפשר העברה של יותר מ-42% מקרקעות הגדה לשליטת ההתנחלויות, בצד בנייה נרחבת על קרקע פלסטינית פרטית, המגיעה לשיעור של כ-21% מהשטח הבנוי בהתנחלויות. בכך מפרה ישראל באופן נרחב ושיטתי את זכות הקניין של הפלסטינים תושבי הגדה המערבית.

המציאות המרחבית-גיאוגרפית שישראל יצרה בגדה מסכלת כל אפשרות למימוש זכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית, באמצעות הקמת מדינה פלסטינית עצמאית ובת קיימא

רבות מההתנחלויות הוקמו בסמוך מאוד ליישובים פלסטיניים, בצורה שאינה מאפשרת להם פיתוח אורבאני סביר ופוגעת בכך בזכותם לרמת חיים נאותה. בחלק מהמקרים - למשל זה של ההתנחלות אריאל - הוקמה ההתנחלות דווקא באזור שבשל התנאים הטופוגרפיים הוא כיוון ההתפתחות הטבעי של היישוב הפלסטיני הסמוך לה.

רובן המכריע של הגבלות התנועה המוטלות כיום על הפלסטינים נועדו להרחיקם מהתנחלויות או מכבישים מרכזיים המשמשים את המתנחלים. הגבלות אלה מקשות על שגרת החיים של הפלסטינים ופוגעות בזכותם לחופש תנועה.

יתרה מזאת, המציאות המרחבית-גיאוגרפית שישראל יצרה בגדה מסכלת כל אפשרות למימוש זכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית, באמצעות הקמת מדינה פלסטינית עצמאית ובת קיימא.

עברו את הגבול: ההתנחלויות אינן חוקיות

על פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, כיבוש הוא מצב זמני ולכן אסור למדינה הכובשת ליצור בשטח הכבוש שינויים של קבע. המדינה הכובשת מחזיקה בשטח כ"נאמן" בלבד והיא מחויבת לדאוג לרווחתה של האוכלוסייה המקומית, ולהימנע מניצול המשאבים הטבעיים בשטח בעבור אוכלוסייתה שלה. כמו כן, אסור למדינה הכובשת להעביר את אזרחיה אל השטח הכבוש או לעודד אותם לעבור אליו.

פינוי התנחלויות: תוך שמירה על זכויות מתנחלים

על רקע אי-חוקיותן של ההתנחלויות ולנוכח הפגיעות הקשות בזכויות האדם הנגזרות מקיומן, בצלם טובע מהממשלה לפעול לפינוי כל ההתנחלויות ולהשבת המתנחלים אל שטחה הריבוני של ישראל. על הפינוי להתבצע תוך כיבוד זכויות האדם של המתנחלים, לרבות תשלום פיצויים. אחריותה של המדינה כוללת הכנת תכנית מסודרת לקליטת תושבי ההתנחלויות ולשילובם ההולם בחיים בתוך שטח ישראל.

בספטמבר 2007 עתרה תנועת "שלום עכשיו" לבג"ץ בדרישה לפנות ששה מאחזים. במאסר 2011 התחייבה המדינה לפנות שלושה מהם עד סוף השנה - את גבעת אסף, את מצפה יצהר ואת רמת גלעד. בנובמבר נענה בג"ץ לבקשת הממשלה לדחות את פינויו של גבעת אסף בחצי שנה נוספת. במאחז מצפה יצהר הרסו הרשויות ב-15.12.11 שני מבנים שהוקמו על קרקע פלסטינית פרטית. חמישה מבנים נוספים במאחז, שנבנו על קרקעות שהוכרזו כ"אדמות מדינה", לא פונו. בדצמבר 2011 הגיעה המדינה להסכם עם מתנחלי רמת גלעד. לפי ההסכם, תשעה מבנים במאחז - שהוקמו על קרקע פלסטינית פרטית - יועברו לקרקעות שעליהן הכריזה ישראל כ"אדמות מדינה", בצפון מערב ההתנחלות קרני שומרון. המנהל האזרחי יקיים בדיקה נוספת לגבי שני המבנים הנוותרים, ואם יימצא שגם הם נבנו על קרקע פלסטינית פרטית הם יפונו.

ניצול לרעה: משאבים בבקעת הירדן

אזור בקעת הירדן וצפון ים המלח הוא עתודת הקרקע הגדולה ביותר לפיתוח העומדת לרשות הפלסטינים בגדה המערבית. ישראל שולטת על כ-90% משטח זה באמצעות מועצות אזרחיות המאגדות 37 התנחלויות ומאחזים שהוקמו באזור. המתנחלים מנצלים שטחים עצומים לפיתוח חקלאות אינטנסיבית לאורך כל השנה, וזוכים להקצאות מים מופלגות משאיבה המתבצעת באזור עצמו. כמות המים המוקצית למתנחלי הבקעה וצפון ים המלח בלבד מגיעה לכמעט שלישי מכמות המים שצורכים כל הפלסטינים תושבי הגדה. נוסף על כך, ההתנחלויות כורות מינרלים ומפעילות אתרים ארכיאולוגיים ואתרי תיירות, בהם חופים בים המלח. ישראל הקימה באזור גם אתרי סילוק מפגעים: מתקן לטיהור שפכים המגיעים מאזור ירושלים ומזבלה אזרחית. הניצול המקיף של משאבי האזור מנוגד למשפט הבינלאומי ולפסיקת בג"ץ, שקבע כבר בשנת 1983 ששטח כבוש "אינו שדה פתוח לניצול כלכלי".

שווים ושווים יותר

המאמצים הרבים שהשקיעה ישראל בהקמת ההתנחלויות כלכליים, משפטיים וביורוקראטיים - הפכו את ההתנחלויות למובלעות אזרחיות בתוך שטח הנתון תחת שלטון צבאי. כך יצרה ישראל בשטחים משטר של הפרדה-תוך-אפליה, שבמסגרתו פועלות שתי מערכות משפט נפרדות באותו השטח, וזכויותיו של אדם נקבעות לפי השתייכותו הלאומית. בעוד הפלסטינים חיים תחת כיבוש צבאי, נהנים המתנחלים מכל הזכויות המוקנות לאזרחי ישראל - ורובם אף נהנים משלל הטבות כלכליות, המוזילות את עלות המחייה בהתנחלויות ותורמות לשיפור איכות החיים בהן.

ההתנחלויות: פגיעה קשה במרקם החיים בגדה

ההתנחלויות פוגעות בשורה ארוכה של זכויות האדם של הפלסטינים, בהן הזכות לקניין, הזכות לרמת חיים נאותה והזכות לחופש תנועה.

במטרה להשתלט על קרקעות הגדה - ולשם העברת קרקעות פלסטיניות פרטיות וציבוריות לשימוש ההתנחלויות - הקימה ישראל מנגנון משפטי-ביורוקראטי מורכב, ונתלתה בתואנות

העלמת עין: אי מילוי החובה להגן על פלסטינים מפני אלימות מתנחלים

< מתנחלים בשדות עסירה אל-קיבלייה. צילום: עומר קוסיני, רויטרס, 3.7.11

מתנחלים אבנים על מכוניות של פלסטינים בכביש 60, לאחר ששוטרים פלסטינים הרגו את בן יוסף לבנת בקבר יוסף בשכם. בתגובה, סגר הצבא את הכביש לתנועת פלסטינים בקטע שבין צומת חווארה לג'ית.

היסטוריה של סלחנות

מאז ראשית ההתנחלות בשטחים נוקטות רשויות אכיפת החוק הישראליות מדיניות בלתי מוצהרת של סלחנות כלפי אזרחים ישראלים שפגעו בפלסטינים וברכושם. על מגמה זו הצביעו גם ועדות ממשלתיות שונות - בהן ועדה שהוקמה עוד בשנת 1981 בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, יהודית קרפ, וכן ועדת שמגר שהוקמה בעקבות הטבח שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה ב-25.2.94.

עצימת עיניים זו סותרת את חובתה של ישראל, ככוח הכובש בגדה המערבית, לשמור על החוק ועל הסדר בשטח הכבוש. מתוקף אחריות זו, מחויבת ישראל להבטיח את שלומה ואת ביטחונה של האוכלוסייה הפלסטינית מפני אלימות של אזרחים ישראלים, הן באמצעות היערכות מוקדמת והן באמצעות מיצוי הדין עם התוקפים.

אחד מתפקידיו העיקריים של כל שלטון הוא לאכוף את החוק ולהגן על גופם ועל רכושם של כל האנשים החיים בתחום שיפוטו. ישראל, כמדינה הכובשת בגדה המערבית, אחראית על התושבים הפלסטינים, המוגדרים במשפט הבינלאומי כאוכלוסייה מוגנת.

מעשי אלימות של תושבי התנחלויות כלפי פלסטינים ורכושם הינם תופעה מתמשכת ונרחבת. בשנים האחרונות מכונים חלק מהמעשים האלה "פעולות תג מחיר", בטענה שהם נעשו בתגובה לפעולות של הרשויות הישראליות, הנתפסות כפגיעה במפעל ההתנחלות. כך, חלק מהמעשים בוצעו לאחר שהמנהל האזרחי חילק צווי הריסה למבנים שנבנו בניגוד לחוק, או לאחר שהרס מבנים כאלה. במקרים אחרים נעשו פעולות מסוג זה לאחר שפלסטינים פגעו במתנחלים.

לא תמיד נערכים כוחות הביטחון מראש כדי להגן על פלסטינים מפני מעשי אלימות של מתנחלים. חוסר היערכות זה בולט בעיקר במקרים שניתן היה לחזותם מראש. ב"יום הזעם", שעליו הצהירו מתנחלים ב-3.3.11, הייתה היערכות נרחבת של כוחות הביטחון שסייעה במניעת מעשי אלימות. לעומת זאת, באירועים אחרים - כמו לאחר הריסת מבנים במאחז מגרון ב-5.9.11 - לא מנעו כוחות הביטחון את האלימות כפי שנדרש מהם. בשבוע שלאחר ההריסה, הגיע לבצלם מידע על אודות עשרה אירועים שבהם פגעו מתנחלים ברכוש פלסטיני, בהם הצתת מסגד בכפר קוסרה וריסוס כתובות נאצה על קירות שני מסגדים אחרים. בחלק מהמקרים כוללת היערכות של כוחות הביטחון הטלת הגבלות דווקא על הפלסטינים. באפריל 2011, למשל, יידו

< עיישה אבו עלי, תושבת מיח'מאס בת כשמונים שהותקפה על-ידי מתנחלים כשמסקה זיתים באדמותיה שבסמוך אליהן הוקם המאחז רמת מגרון.
צילום: איאד חדאד, בצלם, 31.10.11

< מתנחלים תוקפים את הכפר עסירה אל-קיבלייה בנוכחות חיילים, 3.7.11, מתוך תיעוד האירוע בווידיאו על-ידי מתנדב בפרויקט "חמושים במצלמות" של בצלם

מתנחלים תקפו פלסטינים בנוכחות הצבא

ב-3.7.11 בצהריים, תקפו מתנחלים את הכפר עסירה אל-קיבלייה, בטענה שתושביו הציתו אש סמוך להתנחלות יצהר. ההתקפה צולמה על-ידי מתנדב בפרויקט "חמושים במצלמות" של בצלם. התוקפים, חלקם רעולי פנים, היו חמושים במקלות ובמוטות ברזל, ושניים מהם נשאו נשק. הם יידו אבנים על בתים בקצה הכפר, הכו פלסטיני ופצעו אותו, ושברו את ענפיהם של כעשרים עצי זית. תושבים מהכפר הגיעו למקום ויידו אבנים לעבר התוקפים. עדי ראייה מסרו לבצלם כי ג'פ של כוחות הביטחון הגיע למקום כעשר דקות לאחר תחילת האירוע, ובהמשך הגיעו לכפר כמה ג'פים נוספים ובהם חיילים ושוטרי מג"ב. מתיעוד הווידיאו עולה כי כוחות הביטחון לא מנעו מהמתנחלים לתקוף את הפלסטינים ואת רכושם, ובמקום זאת ירו גז מדמיע כדי להרחיק דווקא את תושבי הכפר.

לאחר האירוע העביר בצלם את התיעוד המלא של ההתרחשות למשטרה ולצבא, בדרישה לאתר את המתנחלים התוקפים ולחקור מדוע כוחות הביטחון לא עצרו את ההתקפה. בתשובה, נמסר לבצלם כי המשטרה פתחה בחקירה בנוגע לאלימות המתנחלים באירוע. נכון למועד פרסום הדו"ח לא נמסר לבצלם אם נפתחה חקירת מצ"ח במטרה לבחון את התנהגות החיילים באירוע, ואם כן, מה היו תוצאותיה.

איפה הכוחות בשטח?

בחלק מן המקרים נכחו כוחות הביטחון באירוע שבו אזרחים ישראלים תקפו פלסטינים או השחיתו את רכושם, אולם לא עשו דבר כדי להפסיק את האלימות - ובכמה פעמים הם אף נטלו בה חלק. מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 ועד דצמבר 2011 שלח בצלם לפרקליטות הצבאית 57 תלונות על מקרים שבהם עלה חשד ולפיו כוחות הביטחון לא התערבו כדי למנוע מעשי אלימות. מתשובות הפרקליטות עולה כי רק בארבעה מהמקרים נפתחה חקירה ובשניים מתוכם היא נסגרה ללא נקיטת צעדים כלשהם נגד החיילים המעורבים. ב-30 מקרים הוחלט שלא לפתוח בחקירה, ב-12 מקרים נמסר לבצלם שהפנייה בטיפול ובחמישה מקרים לא קיבל בצלם כל מענה לפנייתו. בארבעה מקרים נוספים מסרה הפרקליטות כי הם הועברו לטיפול גורמים אחרים בצבא, במקרה אחד נמסר לבצלם כי המקרה הועבר לדיון משמעתי, ולגבי מקרה נוסף מסרה הפרקליטות לבצלם שהוא לא אותר.

בחלק מן המקרים נכחו כוחות הביטחון באירוע שבו אזרחים ישראלים תקפו פלסטינים או השחיתו את רכושם, אולם לא עשו דבר כדי להפסיק את האלימות

המשטרה מקלה עם ישראלים הפוגעים בפלסטינים

משטרת ישראל, המופקדת על חקירת מקרי אלימות של מתנחלים כלפי פלסטינים, אינה ממצה את פעולות החקירה הנדרשות ואינה עושה את כל המוטל עליה כדי לאכוף את החוק. מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 ועד דצמבר 2011 פנה בצלם למשטרת ישראל בנוגע ל-352 מקרים שבהם פגעו אזרחים ישראלים בפלסטינים וברכושם, וביקש לברר אם מתקיימת חקירה בעניין ואם כן - מה מצבה. התלונות עסקו בירי, בתקיפות פיזיות, בהשחתת רכוש, בגירוש מאדמות, באיומים, בגניבת יבול, בהצתת שדות ובפגיעות נוספות. ככל הידוע לבצלם, ב-80 מהמקרים המשטרה לא פתחה כלל בחקירה - לרוב משום שהנפגע לא הגיש תלונה רשמית - זאת על אף שהמשטרה מחויבת על פי חוק לחקור כל חשד לעבירה פלילית שמגיע לידיעתה. ב-16 מקרים לא קיבל בצלם כל מענה לפנייתו, לגבי מקרה אחד נמסר שהוא בטיפול ובחמישה מקרים נמסר שהפנייה לא אותרה. ב-250 מקרים נפתחה חקירה: ב-29 מהמקרים הוגשו כתבי אישום, ב-137 מקרים נסגר התיק בלא שונקטו צעדים כלשהם נגד מי מהמעורבים, ב-67 מקרים החקירה עדיין מתנהלת וב-15 מקרים הועבר תיק החקירה לעיון פרקליט. בשני מקרים נוספים הגיש בצלם עררים שעודם בטיפול.

< מתנחלים תוקפים את בית משפחת סופאן בבורין. צילום: אימאן סופאן, פרויקט "חמושים במצלמות" של בצלם, 2.1.11

א-נוואג'עה פונה לבית החולים, אושפז למשך הלילה ושוחרר למחרת.

במהלך התקיפה, על פי העדויות, התקשר אחד מבני המשפחה למשטרת חברון וביקש ששוטרים יגיעו לאזור, אולם נאמר לו כי הוא משקר. המשטרה הגיעה למקום רק לאחר שאזרח ישראלי ששהה שם הזעיק אותה, אולם עד אז כבר נמלטו התוקפים.

ב-20.12.10 הגיש א-נוואג'עה תלונה במשטרה על התקיפה ומסר את עדותו. שבוע לאחר מכן התקשר אליו קצין משטרה והורה לו להגיע לתחנה. א-נוואג'עה סבר שהוא נדרש להגיע בעקבות הגשת התלונה, אך כאשר הגיע לתחנה נחקר על גניבת צאן מההתנחלות סוסיא בלילה שקדם לתקיפה. כאשר שאל את השוטר האם אינו חוקר את התקיפה שלו, השיב לו החוקר, לדבריו, כי "אם הצאן לא היה נגב לא הייתה בעיה עם המתנחלים".

בתוך פחות מחודש החליטה המשטרה לסגור את התיק בנוגע לתקיפתו של א-נוואג'עה בעילה של "עבריון לא נודע". מעיון בתיק החקירה עולה כי המשטרה לא ביצעה פעולות חקירה בסיסיות. היא לא חקרה איש מדרי חוות הר סיני הסמוכה, שלכיוונה ברחו התוקפים, ולא את החיילים שהיו במוצב סמוך למקום האירוע. ב-11.10.11 הגיש בצלם ערר על סגירת התיק.

מתנחלים תקפו פלסטיני, תיק החקירה נסגר

< איברההים א-נוואג'עה. צילום: נאסר נואג'עה, בצלם

איברההים א-נוואג'עה, בן 49, הוא תושב ח'רבת סוסיא בדרום הר חברון שבסמוך אליה נבנתה ההתנחלות סוסיא. בבוקר ה-13.12.10 עסק א-נוואג'עה בתיקון אוהלו. מעדויות שגבה בצלם מא-נוואג'עה ומבני משפחתו עולה כי כמה מתנחלים הגיעו למקום והחלו לתקוף אותו ללא כל התגרות מצדו. התוקפים החזיקו את ידיו של א-נוואג'עה מאחורי גבו והכו אותו באבן ובמכוש. כאשר נחלצו בני משפחתו לעזרתו, הותקפו גם הם באבנים ואחד מהם אף נפגע. התוקפים ברחו לכיוון חוות הר סיני הסמוכה להתנחלות סוסיא.

< תושבת קוסרה משקיפה על מטע זיתים שהושחת על-ידי מתנחלים. צילום: סלמא א-דיבעי, בצלם, 6.10.11

הסמוכים ג'אלוד ודומא. לפיכך, האחריות למניעת הפגיעות החוזרות ונשנות של אזרחים ישראלים בתושבים הפלסטינים מוטלת על רשויות המדינה. ואולם לא זו בלבד שכוחות הביטחון כשלו שוב ושוב בהגנה על היישובים הפלסטיניים מפני המתנחלים, אלא שבכמה מהאירועים האלה הם אף פגעו בפלסטינים בעצמם. לפיכך יש להורות, בין השאר, על פינויים של המאחזים באזור, שממילא אינם חוקיים - גם לפי החוק הישראלי.

סדרת תקיפות חמורות דרומית לשכם

בחודשים ספטמבר ואוקטובר 2011 תיעד בצלם שמונה אירועים, שבהם מתנחלים תקפו פלסטינים והשחיתו את רכושם בכפרים קוסרה, ג'אלוד ודומא, דרומית לשכם. חלק מהאירועים החלו כאשר מתנחלים, שהגיעו מכיוון המאחז אש קודש, פלשו לאדמות היישובים הפלסטיניים והשחיתו עצי זית. במהלך אירועים אלה התפתחו עימותים אלימים בין הצדדים - וכן בין התושבים הפלסטינים ובין כוחות הביטחון שהגיעו למקום. במהלך חודש ספטמבר הציב הצבא אוהל על גבעה החולשת על השטח שבין קוסרה למאחז הסמוך, אש קודש. ואולם הפגיעות בתושבי היישוב נמשכו.

באחד מהאירועים ירה חייל למוות בעיסאם בדראן. ההרוג, תושב קוסרה בן 37, יידיה אבנים לעבר חיילים שהגיעו לכפר לאחר שמתנחלים נכנסו לאדמותיו. באירוע אחר ירה מתנחל כדור חי - ואחד מתושבי הכפר נפצע מרסיס. באירוע נוסף, תקפו מתנחלים באלימות מוסקי זיתים מג'אלוד ואזרחים זרים וישראלים שהיו עימם. באירועים אחרים הוצת המסגד של קוסרה ונכתבו עליו כתובות נאצה, וכן הושחתו מאות עצים באדמות הכפרים קוסרה ודומא. מקרים אלה מצטרפים לשבעה אירועים קודמים שתיעד בצלם מאז אוקטובר 2010, שבהם תקפו מתנחלים רועי צאן פלסטינים באזור ופגעו בצאנם, תקפו נוסעי משאית, הציתו כלי רכב בתוך קוסרה והשחיתו עצים באדמות הכפר. אזור זה, המוגדר כשטח C, נמצא תחת שליטה מלאה של ישראל והיא האחראית לשמור על ביטחונם האישי של תושבי קוסרה והיישובים

< כתובות נאצה שריססו מתנחלים על מסגד בכפר קוסרה שמדרום לשכם לאחר שהצבא הרס מבנים במאחזים עלי עין ומגרון. צילום: סלמא א-דיבעי, בצלם, 5.9.11

סיפוח במסווה של ביטחון: גדר ההפרדה

פיזי בינה לבין הגדה המערבית, עליה לבנותו על הקו הירוק או בתוך שטחה. אין היא רשאית להשתמש בתוואי הגדר כדי להרחיב את שטח ההתנחלויות או את שטחה הריבוני. על ישראל לפרק את כל חלקי הגדר שנבנו בתוך שטח הגדה המערבית.

“מרחב התפר”: הפרדה בין פלסטינים

מדיניותה של ישראל, השואפת לכלול כמה שיותר התנחלויות ואדמות לא מיושבות בצדה המערבי של הגדר, הותירה שטחים נרחבים ומובלעות בינה ובין הקו הירוק, שזכו לכינוי הרשמי “מרחב התפר”. הכפר עזון-עתמה, למשל, שוכן מדרום לקלקיליה. ממערב לו הוקמה ההתנחלות אורנית ומדרומו - ההתנחלות שערי תקווה. הכפר הוקף בגדר מכל צדדיו, והגישה אליו מתאפשרת כיום דרך שני שערים בלבד. השער הראשון מוצב בכניסה הדרומית המובילה למובלעת אלקנה ולישראל, והשער השני - בכניסה הצפונית המובילה לשאר הגדה. עד לפני כשנה היה השער הצפוני סגור בשעות הלילה, אולם החל בחודש מארס 2010 מאפשר הצבא גישה בלתי מוגבלת לכפר דרכו. השער הדרומי הוא מחסום המאויש בקביעות על ידי חיילים הבודקים את כל העוברים בו. בשני המחסומים הללו עוברים תושבי הכפר, וכן פלסטינים משאר הגדה המחזיקים בהיתרים לעבודה בהתנחלויות שבמובלעת אלקנה ובישראל. 11 משפחות מן הכפר נותרו מבודדות במובלעת שיצרה הגדר וכל ביקור אצלן, גם של רופאים, של אמבולנסים או של בני משפחה, מצריך מעבר במחסום הדרומי וקבלת אישור מהמנהל האזרחי.

אלפי פלסטינים הופרדו מאדמותיהם החקלאיות וממקורות המים שלהם שנותרו ממערב לגדר. עשרות אלפים עבדו באדמות

בשנת 2002, בעקבות שורה של פיגועים שביצעו פלסטינים בתוך שטח ישראל, החליטה הממשלה על הקמת גדר ההפרדה.

בקביעת תוואי הגדר נסמכו המתכננים גם על שיקולים זרים, שבינם ובין הגנה על ביטחונם של אזרחים ישראלים אין ולא כלום. אחד השיקולים המרכזיים בקביעת תוואי הגדר היה הרצון לספח חלקים מהגדה המערבית לישראל. התוואי המתוכנן, ש-85% ממנו עובר בתוך שטח הגדה, עוקף התנחלויות רבות, שהגדולות בהן הן מעלה אדומים ואריאל, וכן כמה יישובים פלסטיניים. עם תום בניית הגדר עתידים כ-9.4% משטח הגדה - שבהם שמונה יישובים פלסטיניים וכתשעים התנחלויות, מאחזים ואזורי תעשייה ישראליים - להיוותר בצדה המערבי. ב-12 מקומות שונים הוקם התוואי, או תוכנן, במרחק מאות ואפילו אלפי מטרים מהתנחלויות קיימות, זאת כדי שניתן יהיה לממש תכניות להרחבתן. השאיפה לספח שטחים לישראל היא הגורם העיקרי לאורכה הרב של הגדר - 708 ק"מ - יותר מפי שניים מאורכו של הקו הירוק (320 ק"מ).

עד עתה נבנה כ-62% מהתוואי המתוכנן, תוך פגיעה בזכויותיהם של מאות אלפי פלסטינים שנותרו במובלעות או שנותקו מאדמותיהם החקלאיות. אורך הגדר הבנויה מגיע עתה ל-437.5 ק"מ, שהם כ-62% מהתוואי המתוכנן. 58 ק"מ נוספים נמצאים בבנייה ובנייתם של 212 ק"מ נוספים טרם אושרה על-ידי הממשלה, או נמצאת בשלבי תכנון שונים. כל קטעי הגדר הנמצאים בבנייה, כמו גם אלה שטרם אושרו, נמצאים בתוך שטח הגדה המערבית.

למדינה נתונה הזכות והחובה להגן על אזרחיה מפני פיגועים. ואולם אם היא מחליטה לעשות זאת באמצעות הקמת מכשול

< קטע מחומת ההפרדה במחסום שועפאט. צילום: אן פק, activestills.org, 27.12.11

< חקלאים ממחניים משני צידי שער חקלאי במכשול ההפרדה בחבלה. בשל ההגבלות החמורות על הכנסת ציוד חקלאיים נאלצים רבים להשתמש בעגלה רתומה לסוס או לחמור. צילום: אנתיאה שדה, מחסום ווטש, 29.5.11

על חוקיותו של משטר ההיתרים באזורי "מרחב התפר". בג"ץ קבע שבכפוף לכמה תיקונים שיש לערוך בו, משטר ההיתרים הוא מידתי ומאזן כראוי בין צורכי הביטחון של ישראל ובין צורכי התושבים.

בילעין: למדינה לקחו ארבע שנים כדי ליישם את החלטת בג"ץ

ביולי 2011 סיים הצבא את העתקת גדר ההפרדה באזור הכפר בילעין, כמעט ארבע שנים לאחר ששופטי בג"ץ הורו לו לעשות כן. הגדר הועתקה מערבה לכיוון ההתנחלות מודיעין-עלית. כתוצאה מכך הוחזרו לתושבי הכפר כ-700 דונם מאדמותיהם החקלאיות, אך כ-1,500 דונם נוספים מאדמותיהם נותרו בצדה המערבי של הגדר.

מזרח ירושלים: תואי פוגעני במציאות מורכבת

אזור מזרח ירושלים הוא חלק בלתי נפרד מהגדה המערבית. במשך שנים ארוכות, לא השפיע הגבול המוניציפאלי שנקבע לירושלים - שהפריד בין שטח העיר שסופח לישראל לשאר שטח הגדה המערבית - על חייו היום יום של תושבי העיר הפלסטינים. רחובות חדשים נסללו משני צדי הגבול - ובתי הספר, שירותי

אלה ומקור פרנסתם נפגע. ישראל הקימה אמנם 66 שערים חקלאיים לאורך הגדר, האמורים לשרת חקלאים ועובדים אלה, אולם שערים אלה נפתחים בתדירות נמוכה או על בסיס עונתי בלבד - ורק חלק מבעלי האדמות, אלה שהצליחו לקבל היתר לכך מהמנהל האזרחי, מורשים לעבור בהם. גם חקלאים הזוכים להיתרים מתקשים לעבד את אדמתם כיוון שלרוב אינם מורשים להכניס מכשור חקלאי או פועלים שיסייעו בעבודה. הליך קבלת ההיתרים כרוך בקשיים רבים, ועד היום לא פרסם המנהל האזרחי בשפה הערבית את הקריטריונים למתן ההיתרים.

לפי נתוני המנהל האזרחי, בשנת 2010 הונפקו לפלסטינים 30,985 היתרים זמניים המאפשרים כניסה אל "מרחב התפר", שהם 70% מכלל ההיתרים שעבורם הוגשו בקשות באותה שנה. 61% מתוכם ניתנו לתקופות קצרות של עד שלושה חודשים. מאז שנת 2007 מאשר המנהל האזרחי מכסה של 70% מהבקשות, ללא קשר למספר הבקשות שהוגשו.

המנהל האזרחי מצמצם בהתמדה את מספר ההיתרים הניתנים לתקופות של מעל לשנה באזורי "מרחב התפר". מדיניות זו אינה מאפשרת לפלסטינים בעלי אדמות חקלאיות ממערב לגדר לפתח חקלאות מודרנית, או לגדל גידולים מגוונים הדורשים עיבוד אינטנסיבי. בלית ברירה, הם נאלצים להסתפק בגידול עצי זית בלבד, הדורשים עיבוד מועט יחסית. באפריל השנה דחה בג"ץ את עתירת האגודה לזכויות האזרח בישראל אשר ערערה

◀ חומת ההפרדה שהוצמדה לבתי הכפר אל-ולג'ה. צילום: אייל הראובני, בצלם, 5.11.10.

המערבי של הגדר - ובכך נותק ממחוז בית לחם, שאליו שייכים תושביו ושמןמו הם מקבלים את כל השירותים. בהמשך שינתה מערכת הביטחון את התוואי ובחרה להקיף את כל שטחו הבנוי של הכפר בקו מפותל - המנתק אותו מאדמותיו החקלאיות המשתרעות על-פני מאות דונמים, מהמעין שמיימו משמשים להשקיית הגידולים החקלאיים ומבית הקברות הישן של הכפר. ישראל החלה בעבודות להקמת הגדר סביב הכפר בראשית שנת 2010. בדצמבר אותה שנה הוקפאו העבודות בעקבות עתירה לבג"ץ של תושבי הכפר, שערערו על חוקיות הצווים הצבאיים לתפיסת אדמתם. זאת לאחר שרוב שטחו הבנוי של הכפר כבר הוקף בחומה.

עם השלמת הגדר תיחסם כל אפשרות לפיתוח הכפר, מכיוון שהוא נבנה בצמוד לבתי התושבים. במסגרת פריצת התוואי ועבודות הבנייה הנרחבות נגרם נזק עצום לנופי שמורת עמק רפאים - ובכלל זה לנוף הטראסות העתיק, הקיים עוד ממחצית האלף הראשון לספירה. חלק מהטרסות שנפגעו עובדו על-ידי תושבי הכפר והדבר פגע במקור מחייתם. לאחר השלמת הגדר תותנה גישתם של תושבי הכפר לאדמותיהם בקבלת היתרים מהמנהל האזרחי. הניסיון מאזורים אחרים בגדה המערבית מלמד שהמנהל נותן היתרים כאלה במשורה ולפרקי זמן קצרים מדי - ושכתוצאה מכך, תושבים רבים שאדמותיהם נותרו מצדה המערבי של גדר ההפרדה נאלצו לנטוש את עיבודן ואיבדו את מקור פרנסתם.

הבריאות ומוסדות נוספים שהוקמו ברחובות אלה שירתו את הפלסטינים המתגוררים משני עבריו. בשל המחסור הקבוע בפתרונות דיור במזרח ירושלים - תוצאה של תכנון מפלה, אי מתן אישורי בנייה והריסת בתים רבים - עברו פלסטינים רבים, שלהם מעמד של "תושבי קבע" בישראל, לגור מעברו השני של הגבול המוניציפאלי.

מציאות מורכבת זו מביאה לכך שבאזור ירושלים לא קיים שום תוואי שבו ניתן להקים גדר בלי לפגוע בזכויות התושבים. הקמת גדר ההפרדה על הגבול המוניציפאלי שיסעה את מרקם החיים שנוצר בעיר בפועל לאורך עשרות שנים, ולפיכך גרמה לפגיעה קשה בזכויות האדם של תושבי השכונות הסובבות אותה. תושבי העיר הגרים מעברו השני של הגבול המוניציפאלי נותקו ממנה בשל הקמת הגדר, וכיום אלה מורשים להיכנס למזרח ירושלים רק דרך שלושה מחסומים הממוקמים לאורכה. בכניסות לשכונות שאינן חלק משטחה המוניציפאלי של ירושלים - כמו א-שיח' סעד וח'לת א-נועמאן - הוקמו מחסומים וגישת תושביהן לירושלים הוגבלה. תושבי שכונות אלה נאלצים לבלות את זמנם בתורים ארוכים במחסומים, המגבילים את נגישותם לשירותי בריאות וחינוך ולמקורות הפרנסה שלהם.

בשתי שכונות גדולות - כפר עקב ומחנה הפליטים שועפאט - נבנתה הגדר שלא על הגבול המוניציפאלי וכתוצאה מכך תושביהן מחויבים לעבור בדיקות ביטחוניות בכל פעם שהם מבקשים לצאת משכונתם לכיוון ירושלים. כך, מחנה הפליטים שועפאט נמצא אמנם בתחומי גבולה המוניציפאלי של ירושלים, ותושביו הם תושבי קבע בישראל, אך גדר ההפרדה עוברת ממערב לו ומנתקת אותו מהעיר עצמה. תושבי שועפאט יכולים להיכנס לעיר רק דרך מחסום המוצב בכניסה הראשית למחנה. בדצמבר 2011 הוחלף המחסום הזמני במבנה קבע גדול ("טרמינל"), בדומה למחסומים המפרידים בין הגדה המערבית לישראל. מאז הקמת הגדר מתנערות הן עיריית ירושלים והן משטרת ישראל מאחריותן למתרחש במחנה, שהפך עקב כך למוקד של עבריינות סמים ולמתחם שבו מתבצעת בנייה פרועה בהיקפים נרחבים, ללא כל ניסיון להסדיר את הבנייה כך שתשקף את צרכי התושבים.

הגדר חונקת את הכפר אל-ולג'ה

באוגוסט 2011 אישר בג"ץ את תוואי הגדר המקיפה את שטחו הבנוי של הכפר אל-ולג'ה שבדרום-מערב ירושלים. הגדר - חומת בטון שגובהה תשעה מטרים ואורכה 700 מטרים - תנתק את הכפר ממאות דונמים של אדמות חקלאיות השייכות לו, ותותיר פתח יציאה אחד בלבד, לכיוון בית ג'אלה.

מחצית מאדמות הכפר שימשו להקמת ההתנחלויות הר גילה, הצמודה לכפר, ושכונת גילה, שנבנתה בתוך תחום השיפוט המוניציפאלי של ירושלים. שליש מכל אדמות הכפר סופחו בשנת 1967 לשטח המוניציפאלי של העיר ירושלים.

תוואי הגדר סביב הכפר, העובר כולו בגדה המערבית, שונה כמה פעמים במהלך השנים. בתכנית המקורית נותר הכפר מצדה

מחאה אסורה: פגיעה בזכות להפגין

הקטינים נעצרו באמצע הלילה, נחקרו ללא נוכחות הוריהם, וזכויותיהם לא הובהרו להם תמיד כראוי. נוסף על כך, עשרות אזרחים ישראלים נעצרו בשל השתתפות בהפגנות ובשל נוכחות בשטח שהוכרז כ"שטח צבאי סגור".

הפגנת כוח: דיכוי המחאה בא-נבי סאלח

מאז דצמבר 2009 מפגינים תושבי הכפר א-נבי סאלח שמצפון לרמאללה מדי יום שישי, במחאה על השתלטות מתנחלים על אדמות שלהם ושל תושבי כפרים נוספים בסביבה. תהלוכות המחאה בכפר הפכו לאחד המוקדים המרכזיים של ההפגנות השבועיות המתקיימות בגדה המערבית.

התמודדות כוחות הביטחון עם ההפגנות בכפר במהלך שנת 2011 נעשתה תוך הפרת זכויותיהם של המפגינים הפלסטינים

התמודדות כוחות הביטחון עם ההפגנות בכפר במהלך שנת 2011 נעשתה תוך הפרת זכויותיהם של המפגינים הפלסטינים. מתיעוד בצלם בחודשים יוני ויולי 2011 עולה כי ההפגנות נבלמו עוד בתוך הכפר, לעתים קרובות אף בטרם החלו. כוחות הביטחון ירו בהן כמויות עצומות של גז מדמיע - ובאחת ההפגנות נורו

בשנים האחרונות עורכים פלסטינים, ישראלים ואזרחים זרים הפגנות נגד בניית גדר ההפרדה ונגד השתלטות ישראל על אדמות בגדה המערבית. ההפגנות מתקיימות באופן קבוע בכמה מקומות, בהם הכפרים בילעין, בית אומר, אל-ולגה, אל-מעסרה, א-נבי סאלח, כפר קדום וניעלין. משתתפים רבים בהפגנות אלה אינם נוקטים אלימות כלשהי, אולם ישנם גם מקרים לא מעטים שבהם מיידים המפגינים אבנים. בינואר 2011 הפיץ דובר צה"ל סרטון ביו-טיוב, ובו התייחס מפקד אוגדת איו"ש לשעבר, תא"ל ניצן אלון, להפגנות בבילעין. לדבריו:

הגישה מבחינתנו היא לאפשר את ההפגנה כל עוד היא הפגנה לא-אלימה. אנחנו יוצרים אבחנה ברורה בין הפגנה לא-אלימה, שהיא מחאה לגיטימית, לבין הפגנה אלימה של זריקות אבנים, זריקות ברזלים, פגיעה פיזית והריסת גדר הביטחון, ומול זה אנחנו נפעל עם האמצעים לפיזור הפגנות.

הטענה שהצבא מגביל את ההפגנות בשטחים רק כאשר הן אלימות אינה מדויקת. ככלל, הצבא מתייחס לכל הפגנה כאל הפרת סדר בלתי חוקית, שיש לפזר באמצעים שונים. מדי יום שישי מגיעים שוטרי מג"ב וחיילים אל מוקדי ההפגנות, ועושים שימוש נרחב באמצעים לפיזור הפגנות. לא פעם מונעים כוחות הביטחון את ההפגנות עוד בטרם החלו - וחלק מהאזורים שבהם הן מתקיימות מוכרזים מראש, ובאופן קבוע, כשטחים צבאיים סגורים בשעות המיועדות להפגנה.

מאות מתושבי הכפרים נעצרו ונשפטו בגין יידוי אבנים, אולם במקרים רבים כתבי האישום כללו גם עבירות של השתתפות בהפגנה לא חוקית. הצבא עשה ניסיון מרוכז לעצור את מארגני ההפגנות בכפרים השונים בגדה, ויותר מעשרה מהם הועמדו לדין באשמת ארגון הפגנות והסתה לאלימות. רוב האישומים הסתמכו על עדויות שנגבו מקטינים, תוך פגיעה בזכויותיהם:

< זרנוק מתז נזל מצחין על מפגינים בכפר א-נבי סלאח לאחר הלווייתו של מוסטפא א-תמימי. צילום: אורן זיו, א-נבי סלאח, 11.12.11.

< חייל יורה רימון גז מדמיע בכיוון ישיר על מפגינים בכפר א-נבי סאלח, יוני 2011. מתוך וידאו בצלם

נהלים לחוד ומציאות לחוד: מפגין נוסף נהרג מירי רימון גז

< מוסטפא א-תמימי. צילום: activestills.org

ביום שישי, 9.12.11, בשעות אחר הצהריים המוקדמות, לאחר שההפגנה המרכזית בכפר א-נבי סאלח כבר התפזרה, יידו כמה

לכל הפחות 150 רימוני גז. הרימונים נורו בתוך השטח הבנוי של הכפר, כך שכל התושבים, ובהם אלה שלא השתתפו כלל בהפגנה, נחשפו להשפעות הגז. חלק מרימוני הגז נורו ישירות על גופם של מפגינים, בניגוד לחוק. הכוחות אף יידו מספר מופרז של רימוני הלם לעבר ילדים ומבוגרים כאחד, במטרה לפזרם, גם כאשר לא נשקפה למיידים כל סכנה. נוסף על כך, כל הדרכים המובילות לכפר - ובהן דרכים ראשיות - נחסמו במטרה למנוע ממפגינים שאינם תושבי הכפר להשתתף בהפגנות. בעקבות זאת נפגעה זכותם של כל תושבי האזור לחופש תנועה.

באוגוסט 2011, עם תחילת חודש הרמדאן, שינו כוחות הביטחון את מדיניותם - ומאז הם מאפשרים למפגינים לצעוד עד לכביש היוצא מהכפר, ובולמים אותם במרחק קצר מהשטח הבנוי של הכפר. מלבד זה, הפסיקו כוחות הביטחון לחסום את כל הדרכים המובילות לכפר. בכך צומצמה הפגיעה באוכלוסייה האזרחית במהלך ההפגנות. עם זאת, המפגינים עדיין אינם מורשים להגיע אל המעיין הסמוך לכפר, שהשתלטות המתנחלים עליו היא אחת הסיבות לקיום ההפגנות. כמו כן, כוחות הביטחון עדיין אינם מכירים בזכותם להפגין: הם מכריזים על ההפגנות כבלתי חוקיות מיד בראשיתן, גם בלי שמי מהמשתתפים יידה לעברם אבנים או נקט אלימות כלשהי, ומפזרים אותן תוך ירי רימוני גז והתזת נזל מצחין, המכונה "בואש". הצבא עדיין מוציא, מדי יום שישי, צו שטח צבאי סגור לכל שטח הכפר, ובכך מונע מאנשים שאינם תושבי השתתף בהפגנה.

◀ מוסטפא א-תמימי, שניות לאחר שחייל ירה רימון גז מדמיע ישירות על גופו מתוך גיפ ממוגן. צילום: חיים שוורצנברג, הכפר א-נבי סאלח, 9.12.11

באסם אבו רחמה מהכפר בילעין מירי רימון גז שפגע בחזהו, בעת שהשתתף בהפגנה השבועית בכפר. גם בהפגנה שבה נפגע א-תמימי בוצע ירי בכינון ישיר בכמה הזדמנויות נוספות. בצלם תיעד 13 מקרים נוספים שבהם נפצעו אנשים קשה בנסיבות דומות מאז תחילת האינתיפאדה השנייה, ופנה לרשויות בדרישה לפתוח בחקירה בעניינם. לבצלם ידוע על עוד מקרים רבים שבהם מפגינים נפצעו מפגיעת רימוני גז, חלקם באורח קשה.

בצלם מתריע כבר שנים אחדות על כך שכוחות הביטחון יורים רימוני גז בכינון ישיר לעבר גופם של משתתפים בהפגנות. ירי כזה מהווה הפרה של הוראות הפתיחה באש, שכן גז מדמיע הוא אמצעי אל-הרג לפיזור הפגנות ושימוש ברימוני הגז כתחליף לירי חי הינו אסור. הארגון דרש - הן בפגישות אישיות עם בכירים בצבא והן בפניות בכתב - כי יובהר לכוחות המשרתים בשטח שירי רימוני גז בכינון ישיר אינו חוקי.

בתגובה לפניות אלה, נמסר לבצלם כי ירי זה הוא אכן בלתי חוקי. ביולי 2011, למשל, בעקבות פניות נוספות של בצלם, מסר לבצלם רס"ן אורי שגיא מלשכת יועמ"ש איו"ש כי "שבנו וחידדנו בפני הכוחות הפועלים בפיקוד המרכז את הכללים הנוגעים לירי רימוני גז בכינון ישיר, ובהם הכלל האוסר על ירי רימון גז בכינון ישיר במישרין לעבר אדם".

ואולם למרות הצהרות אלה, ממשיכים כוחות הביטחון לירות רימוני גז ישירות לעבר בני אדם. ככל הידוע לבצלם, עד כה לא הועמד לדין אף איש כוחות ביטחון בגין ירי כזה.

צעירים, ובהם מוסטפא א-תמימי בן ה-28, אבנים לעבר גיפ צבאי. האירוע תועד על-ידי הצלם חיים שוורצנברג. מהצילומים ומעדויות ראייה נוספות עולה כי הגיפ הסתובב והחל להתרחק מהמקום. כשהיה במרחק של מטרים בודדים מא-תמימי, פתח אחד החיילים בגיפ את הדלת האחורית וירה דרכה רימון גז ישירות לעברו. הרימון פגע בפניו וגרם לדימום מסיבי מראשו. א-תמימי מת מפצעיו למחרת. בהתאם למדיניות החדשה,

ירי כזה מהווה הפרה של הוראות הפתיחה באש, שכן גז מדמיע הוא אמצעי אל-הרג לפיזור הפגנות ושימוש ברימוני הגז כתחליף לירי חי הינו אסור

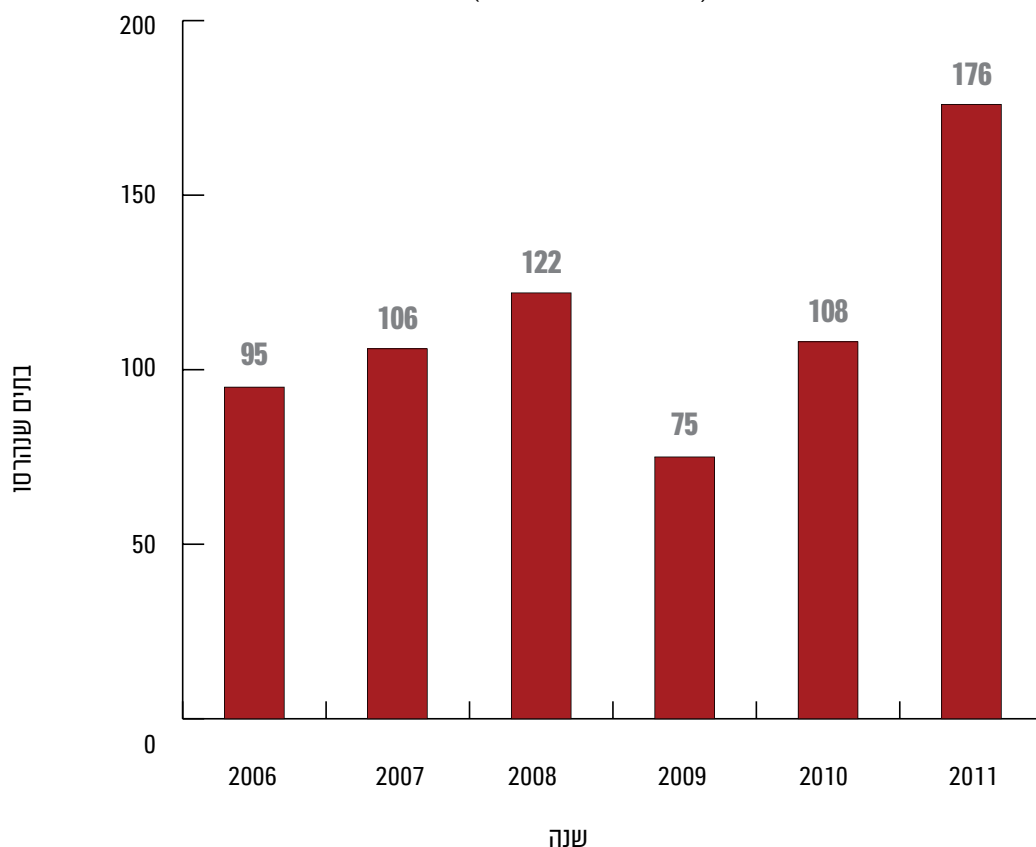
הורתה הפרקליטות הצבאית על פתיחת חקירת מצ"ח. ככל הידוע לבצלם, עד פרסום דו"ח זה החקירה לא הסתיימה. בצלם תיעד בעבר פעמים רבות ירי רימוני גז בכינון ישיר במהלך הפגנות, בין היתר לעבר מפגינים שלא יידו אבנים ולא עשו דבר שעלול היה לסכן את כוחות הביטחון. כך, באפריל 2009 נהרג

חנק מכוון: הגבלות על בנייה פלסטינית והריסת בתים

האזרחי 108 יחידות דיור שנבנו ללא היתר בשטחי C והותיר 663 פלסטינים ללא קורת גג, בהם 317 קטינים. כמעט מחצית מההריסות בשנים אלה בוצעו בקהילות הבדואיות בבקעת הירדן.

לפי נתוני בצלם, מתחילת שנת 2011 ועד סוף דצמבר הרס המנהל האזרחי 176 יחידות דיור שנבנו ללא היתר בשטחי C והותיר 1,138 פלסטינים ללא קורת גג, בהם 532 קטינים. בשנת 2010 הרס המנהל

הריסת בתים של פלסטינים בגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים)

< הריסת בתים בפסאיל שבבקעת הירדן. ב-20 בדצמבר 2011 הרס המנהל האזרחי 7 אוהלי מגורים בכפר והותיר 38 בני אדם, בהם 25 ילדים, ללא קורת גג. צילום: עאטף אבו א-רוב, בצלם, 20.12.11

מדיניות זו אינה מציבה אופק תכנוני כלשהו לקהילות הפלסטיניות, והיא אינה מותירה לתושביהן ברירה אלא לבנות ללא היתר. עתודות הבנייה בשטחי A ו-B, שבהם מרוכזת רוב האוכלוסייה הפלסטינית בגדה, מצומצמות מאוד וכך נוצרה מצוקת דיור חריפה. מדיניות תכנון זו בוטה במיוחד בהתחשב במאמץ התכנוני הגדול שעשתה המדינה כדי לאפשר את הבנייה בהתנחלויות, את הרחבתן ואת פיתוח אזורי התעשייה והתעסוקה שבהן.

מזרח ירושלים

עיריית ירושלים נוקטת אף היא במדיניות תכנון הפוגעת קשות בזכות לדיור של תושבי השכונות הפלסטיניות במזרח העיר. כשליש מ-70,000 הדונם שסופחו לעיר ב-1967 הופקעו מבעליהם הפלסטינים ושימשו להקמת 12 שכונות ישראליות. על פי נתוני מכון ירושלים לחקר ישראל, בסוף שנת 2009 התגוררו בשכונות אלה קרוב ל-187 אלף ישראלים.

במקביל, עשו ממשלות ישראל ועיריית ירושלים מאמצים רבים כדי להגביל את יכולתם של פלסטינים לבנות. זאת באמצעות הימנעות מהכנת תכניות מתאר לשכונות הפלסטיניות; הגדרת שטחים נרחבים במזרח ירושלים כ"שטחים ירוקים" שהבנייה בהם אסורה לחלוטין; קביעת צפיפות בנייה נמוכה בהרבה מזו המותרת בהתנחלויות בעיר - הצמודות כולן לשכונות הפלסטיניות; והעמדת תנאי סף מחמירים לתחילת ההליך התכנוני המייקרים אותו מאוד. הגבלות אלה אינן קיימות בתכניות שהוכנו עבור השכונות הישראליות שבמזרח ירושלים ובמערבה. בהיעדר אפשרות ריאלית לבנות באופן חוקי, נאלצים רבים לבנות את בתיהם בלי היתר. מדיניות זו תורמת לכך שצפיפות המגורים הממוצעת לחדר בקרב האוכלוסייה הפלסטינית כמעט כפולה מזו של האוכלוסייה הישראלית: 1.9 נפשות לחדר בשכונות הפלסטיניות לעומת נפש אחת בחדר בשכונות הישראליות.

מתחילת 2011 ועד סוף דצמבר, נהרסו במזרח ירושלים 20 יחידות דיור שבהן גרו 132 פלסטינים, 72 מתוכם קטינים. לשם השוואה, בשנת 2010 נהרסו במזרח ירושלים 22 יחידות דיור שבהן התגוררו 191 פלסטינים, 94 מהם קטינים.

חובתה של ישראל לאפשר בנייה לפלסטינים

על ישראל לאפשר לפלסטינים לבנות בהתאם לצרכים התכנוניים שלהם בגדה המערבית, כולל במזרח ירושלים. הבטחת תנאי מחיה מינימאליים, ובראשם הזכות לדיור, היא חלק מחובותיו של הכוח הכובש. המדיניות שנוקטת ישראל עומדת בניגוד לחובה זו והופכת את הפלסטינים לעבריינים בעל כורחם. בנוסף, תכנית גירוש הקהילות הבדואיות מאזורי C מהווה הפרה בוטה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי האוסר על העברה בכפייה של אזרחים מוגנים אלא אם הדבר נעשה למען ביטחונם או בשל צורך צבאי חיוני, וגם אז - רק באופן זמני.

< חורבות בית משפחת בורקאן בסילוואן שנהרס בידי עיריית ירושלים ב-5.12.11. בבית חיו תשעה בני המשפחה, בהם שישה ילדים. צילום: עאמר ערווי, בצלם, 5.12.11

מפרי חוק בעל כורחם

מאז 1967 נוקטת ישראל מדיניות שנועדה להגביל ככל האפשר את הבנייה ביישובים פלסטיניים בגדה המערבית, תוך התעלמות מצורכי התושבים ומהגידול הטבעי של האוכלוסייה. במסגרת מדיניות זו, ישראל כמעט ולא הכינה תכניות מתאר ולא הקצתה בעבורם קרקעות לבנייה ולפיתוח. במקום זאת, הסתמכו רשויות התכנון - המנוהלות באופן בלעדי על-ידי ישראלים - על תכניות המתאר המנדטוריות. תכניות אלה - שהוכנו לפני קרוב לשבעים שנה - מגדירות את רוב שטחי הגדה כשטחים חקלאיים שהבנייה בהם אסורה. מדיניות זו חלה היום בכל שטחי C, המהווים כ-60% משטח הגדה ושבמהם מצויות רוב עתודות הקרקע להתפתחות יישובים פלסטיניים.

מדיניות זו אינה מציבה אופק תכנוני כלשהו לקהילות הפלסטיניות, והיא אינה מותירה לתושביהן ברירה אלא לבנות ללא היתר. עתודות הבנייה בשטחי A ו-B, שבהם מרוכזת רוב האוכלוסייה הפלסטינית בגדה, מצומצמות מאוד וכך נוצרה מצוקת דיור חריפה

< בית הספר ביישוב הבדואי המיועד להריסה ח'אן אל-אחמר. צילום: אן פק, activestills.org, 4.9.11

תכנית לגירוש עשרות אלפי בדואים משטח C

המנהל האזרחי מתכנן לגרש בשנים הקרובות את כל הקהילות הבדואיות השוכנות באזורי C. קהילות אלה מונות כ-27,000 בני אדם. בשלב הראשון, האמור להתבצע כבר במהלך שנת 2012, מתכנן המנהל להעביר בכפייה כ-2,300 בדואים הגרים באזור ההתנחלות מעלה אדומים אל אתר הסמוך למזבלת אבו דיס, ממזרח לירושלים. בשלב השני, המתוכנן להסתיים בתוך שלוש עד שש שנים, יגורשו קהילות בדואיות מאזור בקעת הירדן. המנהל לא שיתף את נציגי הקהילות הבדואיות בהכנת התכנית, והתעלם מהפגיעה הצפויה באורח חייהן ובבריאות התושבים אם אכן יועברו אל האתר הסמוך למזבלה.

מחצית מהקהילות הצפויות לגירוש בשלב הראשון גרות בתוך שטח שישראל הגדירה כ"מתחם E-1" או בסמוך לו. מתחם זה נמצא צפונית-מערבית לשטח הבנוי של ההתנחלות מעלה אדומים, ישראל מייעדת אותו להרחבתה. ישראל כבר הכינה בעבורו תכנית הכוללת בניית 3,910 דירות בצד מרכז תעסוקה ועסקים מטרופוליני, שיהיה משותף לירושלים ולמעלה אדומים. הבנייה המתוכננת במתחם תיצור רצף עירוני בין ההתנחלות לבין ירושלים, תחריף את ניתוקה של מזרח ירושלים משאר חלקי הגדה המערבית ותקטע את הרצף הטריטוריאלי בין צפון הגדה לדרומה. קהילות בדואיות נוספות מתגוררות בין מעלה אדומים להתנחלות קדר. עיריית מעלה אדומים מבקשת לספח לשטחה את קדר ואת כל האזור השוכן ביניהן, שבו היא מעוניינת לבנות 6,000 דירות.

המנהל האזרחי מצדיק את גירוש הקהילות בטענה שהן גרות במבנים שנבנו ללא היתר ועל אדמות שאין להן כל זכויות עליהן. בכך מתעלם

המנהל מהעובדה שהקהילות חיות על אדמות אלה ומעבדות אותן כבר עשרות שנים - עוד לפני כיבוש הגדה ב-1967. למרות זאת, ישראל אינה מכירה ביישובים אלה ואינה מאפשרת לתושביהם לבנות בהם באופן חוקי. נגד רוב המבנים בקהילות אלה - פחונים, אוהלים ובית ספר - כבר הוצאו בעבר צווי הריסה. בשתי קהילות - ואדי אבו הינדי המונה כ-350 נפש ואל-מונטאר המונה כ-300 נפש - הוצאו כבר צווי הריסה נגד כל המבנים. כ-80% מהפלטסטינים הצפויים לגירוש בשלב הראשון הם פליטים, שהתגוררו בעבר בנגב, כשני שלישים מהם קטינים. לאף אחת מהקהילות אין גישה לרשת החשמל, ורק מחציתן מחוברות לרשת המים. הקהילות אינן מקבלות שירותים חיוניים כבריאות וחינוך. התושבים מקיימים אורח חיים מסורתי המבוסס על רעיית צאן, אולם גישתם לאדמות מרעה ולשווקים מוגבלת. על פי נתוני המשרד לעניינים הומניטאריים של האו"ם (OCHA), רוב תושבי קהילות אלה סובלים מחוסר ביטחון תזונתי.

בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת העבירה ישראל את אנשי שבט הג'האלין אל אתר הסמוך למזבלת אבו-דיס כדי לאפשר את הרחבת ההתנחלות מעלה אדומים. המזבלה מתפקדת כיום כאתר סילוק האשפה המרכזי של ירושלים, האמורה להפסיק להשתמש בה במחצית שנת 2012. המזבלה מהווה סכנה בריאותית לשוכנים בקרבתה - ותמשיך להוות סכנה כזו גם לאחר סגירתה. המשרד להגנת הסביבה הזהיר כי בשל העדר מערכת לשאיבת הגזים הנוצרים כתוצאה מפירוק הפסולת ימשיך האתר להיות "מוקד לזיהום הסביבה ולסיכונים של שריפות ואף פיצוצים". בגלל מחלוקת כספית בין עיריית ירושלים לעיריית מעלה אדומים, לא אושרה עד היום תכנית לשיקום המזבלה.

הקלות קלות: הגבלות על תנועת פלסטינים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים

לנתב אליהם את התנועה הפלסטינית ולסגור את הכניסות לערים הפלסטיניות הראשיות.

הגבלות תנועה אלה פוגעות באופן קשה בזכותם של תושבי הגדה הפלסטינים לחופש תנועה וכתוצאה מכך גם בזכויות בסיסיות אחרות, כגון הזכות לטיפול רפואי נאות, הזכות לחינוך, הזכות לפולחן דתי והזכות לעבוד. ההגבלות מקשות גם על קיומם של קשרים כלכליים, משפחתיים וחברתיים.

תמונת מצב

נכון לסוף 2011 מוצבים בתוך הגדה המערבית 102 מחסומים. 22 מתוכם מוצבים באזור H-2 בחברון שבו הוקמו ההתנחלויות הישראליות. 40 מהמחסומים משמשים נקודות בידוק אחרונות לפני הכניסה לישראל, למרות שרובם ממוקמים כמה קילומטרים מזרחה מהקו הירוק או לפני הכניסה לירושלים.

76 מהמחסומים מאוישים באופן קבוע, ו-26 מחסומים נוספים כוללים תשתיות אך מאוישים באופן מזדמן בלבד.

לפי נתוני המשרד לעניינים הומניטאריים של האו"ם (OCHA), נכון לספטמבר 2011 מוצבות בגדה גם 522 חסימות פיזיות לא מאוישות - כגון מכשולי עפר, קוביות בטון, שערים ומקטעי דרכים הסגורים בפני פלסטינים. כמו כן, נפרשים בגדה מדי חודש בממוצע כ-495 מחסומי פתע, המופעלים למשך כמה שעות, ללא תשתית קבועה בשטח.

לאורך גדר ההפרדה ישנם 66 שערים חקלאיים המאפשרים לפלסטינים גישה מוגבלת מאוד לאזורים שנותרו ממערב לגדר, ואשר מוגדרים כשטח צבאי סגור. 12 מהשערים נפתחים מדי יום לשעות מעטות, והשאר נפתחים רק בעונות חקלאיות מסוימות.

במהלך 2011 חלו כמה שיפורים קלים בהגבלות שמטיל הצבא על תנועת פלסטינים בתוך הגדה המערבית. זאת לאחר שבמהלך 2009 הסירה ישראל חלק מהמחסומים המרכזיים, מהלך שהקל על התנועה בכבישים הראשיים המקשרים בין הערים הפלסטיניות. ואולם התנועה בגדה עדיין אינה חופשית, וישראל רואה בזכותם הבסיסית של הפלסטינים לנוע בה בחופשיות פריבילגיה - שאותה היא רשאית להעניק או לשלול, בהתאם לשיקול דעתה.

ההגבלות המוטלות עדיין על התנועה בגדה המערבית מקשות על גישתם של פלסטינים לאזורים שישראל מעוניינת לחזק את שליטתה בהם

ההגבלות המוטלות עדיין על התנועה בגדה המערבית מקשות על גישתם של פלסטינים לאזורים שישראל מעוניינת לחזק את שליטתה בהם כמו מזרח ירושלים, בקעת הירדן, שטחים שנותרו ממערב לתוואי גדר ההפרדה ואזורי ההתנחלות בלב העיר חברון. הגבלות אלה מונעות מהפלסטינים להשתמש בחלק מהכבישים המרכזיים והמהירים בגדה - כמו חלקים מכביש מס' 60 וכביש מס' 443. בכבישים אלה נעים מתנחלים בחופשיות בעוד שפלסטינים מופנים לדרכים צדדיות וארוכות יותר.

הצבא ביטל אמנם בשנת 2009 חלק ניכר מההגבלות על התנועה בגדה, אולם תשתית המחסומים נותרה במקומה. הדבר מאפשר לצבא - בכל עת שיראה בכך צורך - לאייש את המחסומים,

< חיילים מעכבים חקלאים על דרך עפר המובילה לעיירות טמון וטובאס שבמערב הבקעה. צילום: קרן מנור, activestills.org, 28.4.11

< נשים ממתינות להיכנס למזרח ירושלים דרך מחסום קלנדיה בחודש הרמדאן. צילום: אורן זיו, activestills.org, 5.8.11

הדרכים הארוכות המתפתלות

הדרך המהירה ביותר בין דרום הגדה המערבית לצפונה חוצה את העיר ירושלים, ועוברת ברובה בכבישים מהירים, רחבים וחדושים. ואולם מאז ראשית שנות התשעים אוסרת ישראל על פלסטינים להיכנס לירושלים, ובכלל זה לחלקים מהגדה המערבית שישראל סיפחה לשטחה. לפיכך, כדי לחצות את הגדה נאלצים פלסטינים לנסוע בדרכים עוקפות, ארוכות בהרבה, שרובן צרות ופקוקות.

כך נראה המסלול המפרך שנאלצים פלסטינים לעבור מדרום הגדה לצפונה: קילומטרים אחדים דרומית לבית לחם הם מנותבים לכיוון מזרח וצפון-מזרח, אל דרכים כפריות העוקפות את בית לחם ואת העיירה בית סאחור. דרכים אלה מובילות אותם למחסום הקונטיינר (הקדרון), שבו עוברת כל התנועה הפלסטינית בין דרום הגדה לצפונה ושורר בו עומס רב, בעיקר בתחילת השבוע ובסופו.

לאחר שעברו במחסום הקונטיינר יכולים פלסטינים לנסוע בדרך שנפתחה בפניהם רק לאחרונה, שמקיפה את אבו דיס ממזרח ונושקת לכביש המוביל לאחד משני מתחמי ההתנחלות קדר, ולחילופין להמשיך ברחובות הצרים והפקוקים של אבו דיס ואל-עזרייה. שתי הדרכים יובילו אותם לכניסה הפקוקה לאל-עזרייה, הסמוכה לצומת הכניסה הראשי למעלה אדומים. בצומת זו מוצב תמרור עצור, וכלי הרכב הפלסטיניים נדרשים

לחת זכות קדימה לכלי רכב המגיעים מההתנחלות קדר ולא להנכנסים להתנחלות מעלה אדומים. זאת, למרות שמספר כלי הרכב הפלסטיניים העובר במקום עולה לאין שיעור על זה של המתנחלים. בשעות העומס של הבוקר עלולים פלסטינים להתעכב בפקק זה שעה ואף יותר.

משם ימשיכו הפלסטינים ממזרח לאורך כביש מס' 1, המחבר בין ירושלים ליריחו. סמוך לאזור התעשייה מישור אדומים הם ייפנו שוב צפונה בדרך צרה העוקפת ממזרח את מתחם E-1, וימשיכו בכיוון צפון-מערב אל תוך העיירה ח'זמא. ביציאה מהעיירה הם יכולים להמשיך מערבה לרמאללה, דרך מחסום המוצב ליד הכפר ג'בע, או לצפון הגדה דרך כביש מס' 60. מי שיבקש להגיע למרכז הגדה, אל אזורי קלקיליה וטול כרם, יידרש לעבור במחסום נוסף, מחסום זעתרה (תפוח).

ביום טוב, כאשר אין עומס תנועה חריג, יוכלו ברי המזל שבהם להשלים את עקיפתה של ירושלים בתוך שעה וחצי. רובם ישתרכו בדרכים זמן רב יותר.

למי מועילים מחסומי בקעת הירדן?

ארבעה מחסומים מגבילים את גישת הפלסטינים לבקעת הירדן - תיאסיר, חמרה, מעלה אפרים וייט"ב. השניים הראשונים מאוישים באופן קבוע והצבא אינו מאפשר לפלסטינים לעבור בהם בכלי רכב, אלא אם הם רשומים בתעודות הזהות שלהם

< חיילים ברחוב השוהדאא בחברון. פלסטינים, כולל תושבי הרחוב, אינם מורשים לעבור ברובו ברכב או ברגל. צילום: אן פק, activestills.org, 16.11.11

חברון - הגבלות על פלסטינים בלבד

בלב העיר חברון מוצבים 22 מחסומים מאוישים. מחסומים אלה ממוקמים סביב אזור H-2 שבשליטה ישראלית, הכולל את הרובע העתיק של חברון שבו הוקמו מתחמי ההתנחלויות הישראליות. מחסומים אלה מעכבים באופן קבוע מעבר של פלסטינים לתוך אזור H-2, וממנו החוצה. נוסף על כך, לפי נתוני המשרד לתאום עניינים הומניטאריים של האו"ם, מוצבים באזור H-2 יותר ממאה מכשולים פיזיים, בהם 56 חסימות דרכים.

רחוב השוהדאא, מהרחובות המרכזיים בעיר המחברים בין צפונה לדרומה, סגור זה יותר מעשור לתנועת פלסטינים ברגל וברכב

רחוב השוהדאא, מהרחובות המרכזיים בעיר המחברים בין צפונה לדרומה, סגור זה יותר מעשור לתנועת פלסטינים ברגל וברכב. הרחוב נסגר לתנועת פלסטינים בסוף שנת 2000. בדצמבר 2006 הכריז הצבא כי סגירת הרחוב נעשתה בטעות, והודיע כי הנחה את הכוחות בשטח לאפשר לפלסטינים לעבור בו בכפוף לבידוק בטחוני. ואולם ימים ספורים לאחר מכן שב הצבא וסגר את הרחוב. באוקטובר 2007 הודיע הפרקליט הצבאי הראשי לאגודה לזכויות האזרח בישראל כי עמדת הצבא היא שיש להשאיר את הרחוב סגור בפני פלסטינים - ומאז נותר הרחוב חסום בפניהם.

כתושבי בקעת הירדן. השניים האחרונים אוישו בשנה האחרונה באופן מזדמן בלבד, אך ישראל נמנעה עד כה מלהכריז רשמית על פתיחתם לתנועה פלסטינית, ולכן עוברים בהם רק כלי רכב פלסטינים מעטים. נוסף על כך, ממשיכה ישראל לחסום את הכניסה הצפונית לעיר יריחו ולהגביל את התנועה ביציאה המזרחית מהעיר לאוטובוסים הנוסעים למעבר אלנבי בלבד. התועלת הביטחונית שמפיקה ישראל מהגבלות אלה אינה ברורה שכן כלי רכב פלסטיניים מורשים להיכנס לבקעת הירדן ולעיר יריחו, ובתנאי שיעשו זאת בכבישים חלופיים וארוכים בהרבה.

הקלות קלות

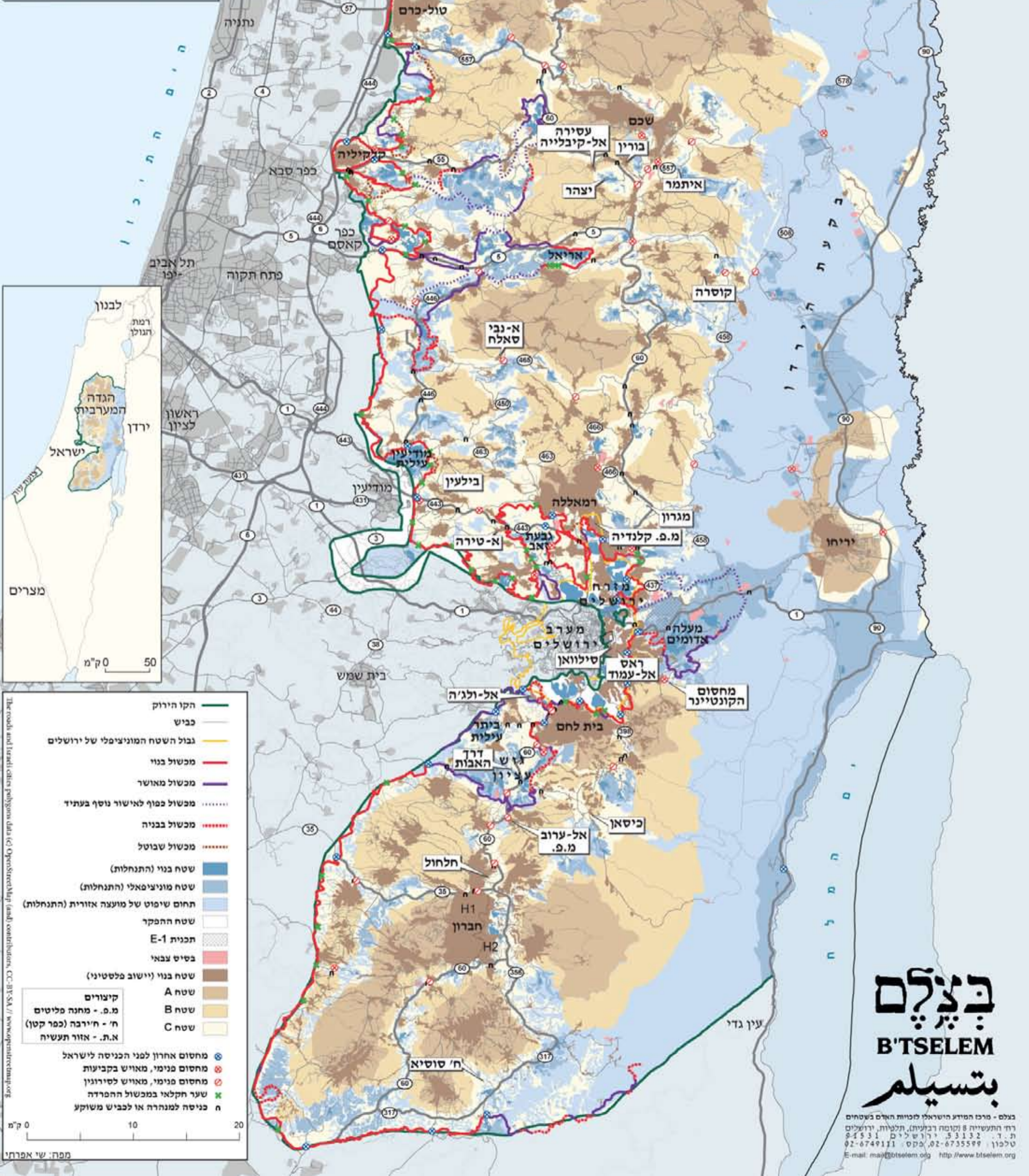
השנה התיר הצבא לפלסטינים לשוב ולנסוע בכביש המוביל צפונה ממחסום הקונטיינר (הקדרון) אל אבו דים. הכביש עובר סמוך לכביש הגישה לאחד משני המתחמים של ההתנחלות קדר. כביש זה מקצר בדקות ספורות את הנסיעה לתוך העיירה אל-עזרייה וחוסך את התנועה ברחובותיה העמוסים של אבו דים. הדרך הצפונית לעיירה סלפית עוברת בתוך ההתנחלות אריאל. לאחר שהייתה סגורה לתנועת פלסטינים בעשור האחרון, נפתחה השנה דרך זו בין השעות 06:00 ל-22:00 - אך רק לתנועת אוטובוסים ומוניות שנרשמו מראש, ולתנועת אמבולנסים. פתיחת הכביש מקצרת בכעשרים קילומטרים את הדרך מ-11 כפרים לעיר המחוז סלפית.

הגדה המערבית

התנחלויות ומכשול ההפרדה

מארס 2012

על המפה מופיעים בהבלטה המקומות המוזכרים בדו"ח השנתי. מפה אינטראקטיבית מלאה ומעודכנת של הגדה המערבית ניתן למצוא באתר: www.btselem.org/hebrew/map לקבלת מפה מודפסת ניתן לפנות בטלפון למשרדי ב'צ'לם.

The roads and Israeli cities polygons data (c) OpenStreetMap contributors, CC-BY-SA, Imagery (c) Mapbox contributors, CC-BY-SA, Imagery (c) Mapbox contributors, CC-BY-SA

הקו הירוק	קטין
כביש	מ.פ. - מחנה מליטים
גבול השטח המוניציפלי של ירושלים	ח' - ח'ירבה (כפר קטן)
מכשול בנוי	א.ת. - אזור תעשייה
מכשול מאושר	מחסום פנימי, מאויש בקביעות
מכשול כפוף לאישור נוסף בעתיד	מחסום פנימי, מאויש לסירוגין
מכשול בבניה	שער חקלאי במכשול ההפרדה
מכשול שבוטל	כניסה למנהרה או לכביש משוקע
שטח בנוי (התנחלות)	
שטח מוניציפאלי (התנחלות)	
תחום שיפוט של מועצה אזורית (התנחלות)	
שטח התקבר	
תכנית E-1	
בסיס צבאי	
שטח בנוי (יישוב פלסטיני)	
שטח A	
שטח B	
שטח C	

מחסום אחרון לפני הכניסה לישראל
מחסום פנימי, מאויש בקביעות
מחסום פנימי, מאויש לסירוגין
שער חקלאי במכשול ההפרדה
כניסה למנהרה או לכביש משוקע

מפה: שי אפרתי

ב'צ'לם
B'TSELEM
בטיסלם

בגלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
רח' התעשייה 8 (קומה רביעית), תל אביב, ירושלים
ת.ד. 33132, ירושלים 94531
טלפון: 02-6735599, פקס: 02-6749111
E-mail: mail@btselem.org <http://www.btselem.org>

בְּצֵלֶם
B'TSELEM
بتسيلم

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
רחוב התעשייה 8 (קומה רביעית), תלפיות
ת.ד. 53132 ירושלים 91531
טלפון: 02-6735599 | פקס: 02-6749111
אתר אינטרנט: www.btselem.org
דואר אלקטרוני: mail@btselem.org